

**DE LINGUAE
LATINAE COPIA
ET NITORE A
PRIMA IPSA
GRAMMATICA...**

Asiaticæ Germania

A

DE

LINGUÆ LATINÆ

COPIA

ET

NITORE,

A

PRIMA IPSA

GRAMMATICA

IN

SCHOLIS CONCILIANDO,

Opusculum Protrepticum

Scriptum à Sacerdote

E

SOCIETATE JESU.

Cum Licentia Superiorum.

Anno Christi M DCC XXXV.

D I L I N G Æ

Typis Joannis Ferdinandi Schyverlen
Episcopalis Principalis Aulæ, & Civ
tatis Typographi.

1870

1870

1870

1870

1870

1870

1870

1870

1870

1870

1870

1870

DE

LINGUÆ LATINÆ

COPIA & NITORE

In Scholis conciliando.

CAPUT I.

*Institutum Opusculi, & Argumentum
declaratur.*

§. I.

Dotes Latinitatis duæ.

Cum ad perfectam, expletamque omnibus suis numeris & partibus Latinitatem multa multi requirant; tum verò illud postulant facile universi, ut duabus quibusdam prædita sit dotibus, quæ maximum ei præ cæteris deus conciliant: videlicet copiam, & nitore. Quarum altera materiam comparat sermوني; altera effingit formam, & concinnat. Nimirum copia id præstat, ut cumulate ac promptè; nitor autem, ut emendatè, sciteque omnia proferamus. Illa usum expedit loquendi; iste vitia locutionis abstergit. Efficit illa, ut ne imparati à verbis;

A 2

con

2 *De Lingua Latina Copia & Nitore*

contrà iste , ut ne destituti puritate aut proprietate verborum ad palæstram Latinitatis accedamus. Rursus multiplicem illa in quoslibet loquendi , scribendique usus varietatem dictionum suppeditat ; elegantiam verò , gratiam , cultum , perfectionem omnem iste denique subministrat. Atque his maximè ornatu dotibus , ditatque Latinitatis Alumni , dexteritatem juxta , atque accuratationem , quam , oportet , ad omnia sermonis officia circumferunt , neque expeditè modò , ac copiosè , sed concinne quoque , ac perbellè quidlibet eloquuntur. Proinde ambas , ut dicere cœpimus , necesse est concurrere , ut perfecta , cumulataque evadat Latinæ Linguae gloria , sic prorsus , ut in rem tantam utraque partem conferat , integram neutra conficiat , totam verò simul utraque absolvat. Ac , sicut homo ipse , ita ferme sermo hominis duobus his veluti pedibus , quibus commodè , rectèque incedat , instructus sit oportet , ne alterutro mutilatus , aut hæset identidem , aut indecorè claudicat , vacillètque.

§. 2.

Duo vitia iisdem dotibus adversa.

UNde & liquet , quemadmodum virtuti universè , sic Latinitati duo quæpi-

am extrema vitia in primis esse inimica :
Scilicet dictionis inopiam , & fuliginem
barbaræ orationis. Quæ ita Latinum fœ-
dant sermonem , ut non illud modò de-
decori detur , si utrâque hac infectus labe
comparueris , verum etiam , si alterutrâ :
puta si vel nitorem verbis inopem , vel
cultu vacuam volueris copiam ostentare.
Estque hoc ut plurimum inter illos discrimen ,
qui à recto Latinitatis usu aliqua parte
deficiunt , quòd alii quidem ipsorum
tumultuaria quadam institutione subdocti ,
celeriter ac præproperè sensa sua Latinis
prodere dictionibus nòrunt , habentque in
promptu multitudinem verborum , qui-
bus significant res quaslibet audientibus , &
latine proloquantur ; at barbarismis facile ,
ac solæcismis orationem vitiant , aut ma-
le concinnatis identidem dictis deprava-
vant : alii verò , etsi meliusculè Gramma-
ticis informati præceptis (sic , ut accura-
tius paulò , siquidem tempus dederis , emen-
datiusque demum loquantur) nihilomi-
nus parcite verborum laborant nimia ,
molestâque lentitudine Latinos moliantur
sermones ; neque ita de quolibet loquendi
argumento dicere quidpiam ex tempore
parati sunt. Atque ut hos quidem tardi-
loquos , quòd aliquem , saltem expectan-
tibus profectum repræsentent , minùs vitu-
perandos censeamus , neutros cæteroquin

4 De Lingua Latina Copia & Nitore.

valde ducimus commendandos. Qui autem simul & in leges peccant Grammaticas, quoties loquendum est, & nimia interim tarditate patientiam expectationis fatigant, eos nullo penitus in numero habendos judicamus. Maturam sanè, limatamque requirimus Latinitatem; non lentam tamen, non hæsitantem, non impeditam; copiosam, facilem, promptamque volumus: non præcoccem, non incitatem nimis, non præcipitatem. Unam illam probamus, in qua non solum facilitas sermonis, atque ubertas, sed perpurgata quoque, nitidaque dignitas orationis appareat.

§. III.

Scriptoris propositum, & scripti summa.

HAnc porro tam singularem Latinitatis laudem ut ij, qui litterarum studiis se addicunt, aliquando consequantur, à primis ipsis Rudimentis aliqua jam ratione satagendum, & per cæteras deinceps Grammaticæ classes paulatim allaborandum est. Quam in rem haud parum commodi atque utilitatis hoc, quod volvis Lector, Opusculum conferet, Præpositorum nutu ac voluntate publicæ datum luci, eamque ipsam ob causam elucubratum, ut ad copiam, nitoremque Latinæ Linguae in scholis istis conciliandum adjumento discipulis

bus esset, & docentibus levamento. Quippe hoc ipsum hîc negotium agimus, ut extremis illis, quæ diximus, vacillantis Latinitatis vitiis cautè, providèque devitatis, mediam quandam concinnemus, eamque optimam Latini sermonis rationem, qua fiat, ut, qui lingua utuntur Latina, neque parcite orationis, vel tarditate nimia laborent, neque rursus dictionis barbaræ, aut incompolitæ, deformitate offendant.

Ac primò quidem illud breviter exponemus, undenam accidat, ut eadem ipsa duo, quæ hîc persequimur, vitia cum passim inter Tyrones Latinitatis, tum etiam inter cæteros bonarum artium cultores, tantopere grassentur, ut pro multitudine illorum, qui litteras hodie, seu privatim, seu publice, tradunt, ac maxime, qui Grammaticam ubique locorum profitentur, haud ità multos vicissim reperiamus eorum, qui litterati nomen aut consecretantur studio, aut munere atque officio præferunt, quin alterutro vitio notatos se, certè ex parte, infectosque confiteri vel invitati compellantur. Qua autem ratione utrique simul hosti jam tum in scholis Grammaticæ occurrendum, quòve pacto sive per generalia universè, sive per peculiaris singillatim adminicula, uberrimæ illius, quam desideramus, castigatissimæque Latinitatis utraque dos procuranda ritè adole-

6 *De Lingua Latina Copia & Nitore.*

scientibus, comparandâque videatur, prolixius deinceps exequemur.

Cæterum, quamvis de prima illa, quæ in Classibus Grammaticæ traditur, Latinitatis disciplina diversorum extent scripta, eaque idonea satis, atque ad institutum opportuna; quæ tamen in medium hic quidem nos afferemus, ex nostratibus fere Authoribus, ac domesticis Societatis nostræ monumentis depromemus duntaxat, quando in his illa quoque, quæ diversè alij pridem ediderunt, collecta, apteque digesta, ac novis, quas tempus, ususque suggessit, animadversionibus illustrata, reperimus. Sed neque ullis in rebus frequentius aut studiosius versari, quam in domesticis, vulgò amamus. Facilius verò ea, feliciusque, in quibus amplius versati sumus, pertractamus. Quocirca illo maxime libro, quo *Ratio Studiorum* Societatis nostræ descripta fuse habetur, in rem nostram utemur, idque ipsum præcipue actitabimus, ut rationem quandam designemus, & methodum, qua, quæ in eo de institutione Grammatica traduntur, atque imprimis ea, quæ ad Latinæ locutionis usum, exercitationemque pertinent, commodissime, quam fieri potest, utilissimeque transigantur in scholis, atque ad publicum rei literariæ emolumentum etiam in-

In Scholis conciliando.

inposterum magis identidem, magisque proficiant.

CAPUT II.

**DUO ILLA LATINI SERMONIS VITIA
UNDENAM ORIANTUR.**

§. I.

Vitiosa Latinitatis causa multiplex.

Duplici fere distingui classe, qui vitio Latinitatis aliquo laborant, videntur posse. Alij quippe, cum de schola, atque à Magistro veniunt recentes, promptè satis, ac nitidè tum quidem Latina Lingua utuntur; sed quia minùs eam deinceps exercent, à recta ratione loquendi ad vitiatam sensim, impeditamque desciscunt. Alij verò ne in scholis quidem eousque unquam proficiunt, ut præclarum illud Latinitatis decus, cujus gratia scholas ipsas adeunt, satis consequantur; sed aut ignari propemodum Latini sermonis, aut certè minùs periti, à Gymnasijs denique revertuntur. Horum alteros exercitatio, ususque destituit: præpedimenta varia alteros retardant à profectu, vel deijciunt. Nimirum ob mentis imbecillitatem ad liberalem disciplinas artium naturâ ipsa inhabiles sunt permulti. Non paucis alijs obstaculo est insita quædam feritas indolis, ab

8 *De Lingua Latina Copia & Nitore.*

omni humanitatis studio abhorrentis. Desidia verò inertisque languor animi quam plurimorum enervat ingenia, hebetatque aciem paulatim, & obrundit. Nec desunt, quorum progressibus impedimenta obijciat etiam aberratio quædam disciplinæ, aliqua ratione deficientis, vel exorbitantis: id quod apertius explanabimus paulo post.

Non est autem, quod moremur eos, qui, cum bene instituti, doctique excesserint e scholis, nullo deinceps, aut vix ullo tractare usu Latinam linguam pergunt, atque adeo, quæ rectè didicerant, celsatione ipsa dediscunt sensim, atque obliterant: quos quidem, si quando ad latine loquendum casu aliquo postmodum, vel necessitate compellantur, hæsitare identidem, aut ad barbarum quoddam, absonumque delabi locutionis genus, nemo erit facile, qui miretur; cum & vernaculi quisque sermonis leporem, copiam, consuetudinem pedetentim amittat, si multo tempore absens à patria, peregrinis tantummodo vocibus oppletas usque aures circumferat. Certè hi consilijs nostris, & adminiculis, haud indigent; cum, quo laborent morbo, & quo egeant remedio, satis ipsimet exploratum habeant. Itaque cum illis unice hic nobis erit negotium, qui vitium Latinitatis scholastica ipsa cum disciplina imbibunt

bunt adolescentes, & Præceptorum operosam licet, ac diuturnam ludunt industriam, ac frustrantur. Quibus proinde juvandis nostram hanc duntaxat navamus operam.

Equidem, qui ingenio minus valent pueri, qui otio, inertiaque flaccescunt, qui nativo animi vitio ab ingenuis artibus omnibus sunt alieni, si nihil admodum in studio Latinitatis promoveant, non est sanè, quod insolitum quisquam, aut inusitatum arbitretur. Invita namque Minervâ quid facias? Sanè medicina istis aut nulla, aut in promptu est; cum naturam corrigere nemo, desidiaè damna sedulitate sarcire per se quisque possit. At illud novum fortasse, ac poene paradoxum videatur, quæ ratione fiat, ut illos quoque frequenter adolescentes, quos neque docilitas indolis, neque institutionis deficit assiduitas, etsi plures in scholis annos contriverint, tamen aut satis imperitos, ac veluti barbaros, aut saltem minus expeditos, minusque habiles ad latine loquendum, postremo nanciscamur; quamvis dicta propemodum innumera, bene latina, cum phrasibus, modisque loquendi, ex Libro Grammaticæ, atque ex Authoribus optimis tanto tempore audierint, artemque construendarum ex dictionibus sententiarum accurate fuerint edocti. Verum non desunt ex adverso, quæ, quem ab his expectaremus, Latini-

10 *De Lingua Latina Copia & Nitore.*

tinuitatis progressum in prima mox institutione sufflamminent. Ac mihi quidem duplici quadam via videntur à recta disciplinæ ratione aberrare ij, qui in melioribus ejusmodi ingeniis ad Latinitatem erudiendis infelicem operam, fructusque expertem collocant, haud equidem scognitie vel imperitia peccantes, sed nimis intenta, ut arbitror, in alterutram ex ijs ipsis institutionis partibus sedulitate, quarum altera ad copiam Latinitatis (ut diximus) altera ad nitorem spectat. Sed explicatius rem modò edisseramus.

§. II.

Unde fiat, ut inconcinna sæpe, barbaraque evadat Latinitas.

Sunt videlicet, qui nimia quadam solitudine suas eò curas intendunt, ut à verborum copia & apparatu instructos habeant discipulos. Hi verò iidem remissius interim, parciusque inculcant loquendi & scribendi præcepta, minúsque severe ad libellam exigere verba ipsa satagunt, Qui & solent Nomenclaturas varias, Promptuaria phrasum, & quæ vocamus, Dictionaria, aliæque Volumina omnis generis, tanquam auxiliares copias, ad Latinæ compositionis veluti aciem quotidie instruendam promiscuè adolescentibus offerre.

At

At nullas ipsimet Latinas rerum appellationes, sive, quas vulgò dicimus, significationes, quibus dictiones vernaculæ argumentorum, pro compositione dictatorum, exprimerentur, componentibus assignant, sed eas omnes omnino, ex promiscuis, quos dixi, libris privata, propriâque industria conquirendas unicuique, ac liberè usurpandas, relinquunt. Unde primum est usuvenire, ut, cum multiplices assequi notiones vocum puerilis ætas haud satis possit, neque facile verborum vim ac proprietatem discernat, in barbarissimos passim, aut in antiquatas Veterum phrasés, vel minus latina Recentiorum vocabula temerè involet, ac multifariam impingat; dùmque *Generum*, *Præteritorum*, *Regiminumque Syntacticorum* notitiam ex obvijs illis potius voluminibus, quàm ex Grammaticæ præceptionibus sibi nititur comparare, præceptiones ipsas prætereat omnino, negligatque. Ex quo ingens illud, etiam in posterum, necesse est incommodum, ac detrimentum consequi, ut, cum ex tempore postea, ac nempe absque librorum adminiculo, scribendum quidpiam, aut loquendum est, generali illa, optimâque, quam Regulæ præbent, directione destituti adolescentes vitiosis omnia contemnerent sententijs, ac solœcismis turpiter inficiant.

§. III.

*Impedita, tardaque Latinitas undenam
fere existat.*

Contra sunt, qui per incensum quod-
dam nitidioris, magisque emendatæ
Latinitatis studium nimia planè contentio-
ne, nimisque affixa identidem sedulitate
incumbere in id unice videantur, ut Gram-
matici Authoris Alumnis suis commen-
dent Regulas, penitusque inculcent, atque
itâ discipulos nanciscantur, Syntaxeos, toti-
usque artis Grammaticæ quàm peritissimos.
Cæterum ad usum loquendi, seu ad Latini
sermonis exercitationem, qui Grammati-
cæ finis est, ipsam referre Grammaticam
isti fere prætermittunt: neque de verbo-
rum copia puerulis instillanda solliciti ad-
modum sunt; sed, si ex dictatis à se signi-
ficationibus (ut hoc iterum verbo uta-
mur) consentaneas Grammaticis legibus
sententias rite construant in scriptionibus
pueri, & concinnent, in ea re, tanquam
confecto jam negotio, acquiescunt. Qua-
re discipulos denique effingunt, quàm ver-
latos in Grammatica, tam ad usum Lati-
næ linguæ inhabiles, tardos, hæsitantes:
scilicet neque sufficienti verborum instru-
ctos comœatu, neque exercitationibus
ullis ad Latini sermonis consuetudinem
fatis

statis institutos. Et verò expectare aliud à discipulis ejusmodi non possumus; siquidem discendi rationem ac viam, quam plerumque sequuntur, pensculatius apud nos recogitemus. Namque illi ad hoc fere intenti duntaxat sunt, ut, quas ex Authoribus, & ex Grammatica, prælectiones audiunt, memoriter quotidie recitare ad verbum, & patrio explicare idiomate utcunque sciant; quasque pro compositionibus à Magistro dictatas Latinarum significationum accipiunt voces, præceptionibus Grammaticis aptè conforment, atque ad sensum vernaculi thematis accommodent: qua in re una totam suam propemodum sistunt industriam, & consumunt. Verùm dictiones ipsas latinas, & loquendi modos, neque retinent animo, neque ita referre ad sermonis usum satagunt, ut, cum latine posthac loquendum ex tempore, aut scribendum esset, in potestate Latinam linguam, atque in promptu Latina verba haberent: sed ubi prælectio, prælectionisque repetitio, ac thematis compositio, emendatioque, præterlapsa fuerit, facile omnium illorum, aut propè omnium obliviscuntur, nullaque porro auditorum, vel dictatorum, tanguntur solitudine; cum persuasum quoque habeant, eas ipsas in posterum dictiones Latinas, quandocunque opus iisdem fuerit ad componen-

14 *De Lingua Latina Copia & Nihilo.*

ponendum, universas denuo ad verbum sibi dictatum iri à Præceptore, qui Latinarum significationum pro scriptionibus apparatus omnem ultrò ipsemet, ac perpetuò subministret. Ergo planè verborum copia destitutos necesse est remanere. Sed & siquam sibi verborum copiam acquisivissent, ad loquendum tamen latine, atque ad verba pro qualibet occasione ritè expro-menda, ut dictum est, nequaquam satis exercitantur; quippe cum tota eorum exercitatio in Scriptionibus ad Grammaticæ præcepta conformandis, ac corrigendis, necnon in ijs quæ præleguntur, ex memoria recitandis, patriâque interpretandis lingua, subsistat. Quamobrem, licet scriptione Latina, seu compositione, ubi ex dictatis à Præceptore vocabulis Latinæ fabricantur sententiæ, & quasi per otium lentius omnia transiguntur, fortassis excellant, atque ità formam quandam Latinitatis coagumentare sciant; nihilominus, cum sint à materia, sive à dictionum copia, imparati, neque ad tractanda verba satis exercitati, difficiles omnino se, ac plumbeos ad usum Latinitatis exhibent, haud multum ab similes ineptis artificibus, qui cum formam operis architectari eximie nòssent, materiæ tamen defectu, quam parare sibi, ad usumque accommodare prætermisissent, hæsitarent identidem inter operandum, ac restitarent.

Pro-

Procul sic profectò ab instituto ipso, ac sine Grammaticæ aberratur; fuitque hæc disciplinæ ratio etiam à Majoribus nostris vehementer improbata jam olim, ac vituperata: id quod perspicere licet ex præcipuo quodam Paragrapho scripti satis antiqui, à Præpositis nostris pridem editi (*de Adjumentis litterarum humaniorum, in Gymnasijs promovendarum*) quod in monumentis nostris manu scriptis asservatur, & Num. IX. ad verbum sic habet: *Memoria & intelligentia præceptorum Grammaticæ, Historiæ, Poëseos, & Rhetoricæ, serió quidem urgenda sunt, & quidem eorum potissimum, quæ in communi usu sunt; non ità tamen, ut in his vel cunctis, vel potissimus profectus ponatur: cum alia potiora sint, ad quæ illa referuntur; congruè scilicet, purè, copiosè, ac promptè loquendi atque scribendi peritia, quæ styli & linguæ frequenti exercitio, Authorum bonorum, cum à Magistro explicantur, attentà auditione, lectione privata, magis & melius comparatur.*

Est & alius quidam præterea scopulus, ad quem nonnulli eorum, qui eum in modum juventutem instituunt, subinde adhærescunt. Solent isti à planiore illa, quam tenet usus, quàmque unice Grammatica monstrat, Latinitatis via ad implexum quoddam & intricatum constructionis genus, quod ingenijs puerorum divexandis scilicet serviat, paulatim deflectere. Cer.

te scribendi argumenta, quæ latine componenda tradunt, de industria mirè implicent, difficilique verborum sensu circumvolvunt; aut ipsa etiam singillatim verba vernacula ingenti Latinarum significationum cumulo ita onerant, obruuntque, ut ænigma proponere, non scriptionis thema, videantur. Operosa hinc non raro contentione adnitendum est adolescentulis, ut illam dictatorum veluti massam Latinos demum utcunque cogant in sensus. Quin fastidio nodosi operis sic à discendi conatu permulti deterrentur; ut neque innexos illos Latinæ dictionis modos, neque planam ullam, bonamque Latinitatem facile assequantur. Quod quidem in Classibus Grammaticâ Superioribus postea luculentius apparet; ubi tam in scriptionibus, quam in obvijs loquendi occasionibus, dum proprio jam Marte verba omnia molienda sunt, aqua eis identidem hæret, & copia juxta, ac modus verborum deficit, eò quod, cum Grammatica darent operam, illis suis unice impliciti nodis, ac districti, neque Latinas animo voces insculperint, neque tritam illam, & usitatam, quam sententias conformandæ sunt, satis imbiberint rationem.

Habemus igitur, nî fallor, causas, quibus duo illa, quæ principio dicebam, claudicantis Latinitatis vitia potissimum attribu-

amus.

amus. Nunc , quónam effici pacto possit , ut ijs sublati uberior aliquando , meliorque Latinitas efflorescat , providendum nobis , datâque opera explorandum est. Simul illud quoque curandum , ut media quâdam ineatur instituendi pueros ratio , qua extremas istas nonnullorum , nimisque affixas ad alterutram partem contentiones , quas hoc narravimus Capite , attemperemus invicem , atque ad optatos justæ institutionis fines ac terminos revocemus.

CAPUT III.

QUÆ SINT UNIVERSE LATINITATIS ACCURANDÆ , ATQUE EXPEDI- ENDÆ ADMINICULA.

DUO illa , quæ in Copia , & Nitore sita esse dicebamus , Latinitatis ornamenta , quemadmodum conjuncta maxime ipsa re , sociatâque esse oportet , sic conjunctim nobis ambo quærenda , copulatâque consectandâ studio existimamus. Duplicis verò generis adminiculis ad utrumque in scholis conciliandum potissimum juvabimur : ex quibus alia ad verba ipsa Latina referuntur ; alia ad verborum usum. Atque ad verba quidem illud spectat , ut apparatus æquè , ac delectûs , ratio habeatur , neque numerosa magis ,
B 2 quam

18 *De Lingua Latina Copia & Nitore.*

quàm probè Latina vocabula proponantur ad: usum autem verborum, ut expeditus, promptusque sit, atque ad Grammaticas omnes loquendi & scribendi leges conformatus. Quamobrem primò istud curabimus, ut idoneorum copia verborum ex locis optimis subministretur affatim, certâque arte, & industria, ingenijs teneris paulatim instilletur: tum verò præterea, ut statis quibusdam, atque adeò quotidianis exercitationibus ad verborum usum, atque ad Latinæ scilicet locutionis consuetudinem sensim adolescentes inducantur. Quæ profectò in rem præsentem ita sunt ambo necessaria, ut absque ijs constare Latinitatis accurandæ, expedientæque ratio, quam indagamus, haudquaquam possit. Frustra enim, latine ut loquatur, puero præcipias, cui voces ad loquendum nullas, aut non satis, antea suggereris. Sed &, si vocabulorum abundè suppetat, ad verba tamen facienda frustra provoces, atque impellas, nisi, ut id strenuè præstet, exercitationibus prævijs, & quasi prolationibus procuraveris. Quod ipsum rursus ut rectè geratur, ad Grammaticæ præceptiones metienda omnia perpetuò, atque exigenda sunt, quibus negotij totius assidue regere cursum oportet, ac moderari, ut ne præcipitata magis, quàm emendata Latinitas, evadat. Itaque Latinæ Linguae ad

vigorem suum, ac decorem, subvehendæ adjumenta ejusmodi suppeditabimus, quibus adminiculantibus non tantum facilitas atque ubertas Latine locutionis, sed emendatæ quoque, optimæque Latinitatis accuratio in scholis obtineatur, his nimirum, ut ad leges Grammaticas arctissime adstringantur pueri, & nitorem Latini sermonis copulare cum ipsa copia doceantur.

CAPUT IV.

QUINAM ASSIGNANDI SINT LOCI, SEU FONTES, AD VERBORUM COPIAM COMMODE SUB- MINISTRANDUM.

§. I.

Delectus Locorum habendus.

QUot libros Latinos hactenus idonei Scriptores, seu Veteres, seu Recentiores, elucubrârunt; quôtque item Nomenclaturas, Dictionaria, & Phrasum Promptuaria in publicum varij dederunt Authores: Tot videmur omnino Latinitatis fontes, ac locos, unde affatim haurire verborum copiam, & propinare pueris liceat, habere in promptu. Verum non planè cuncta id genus volumina continuo censemus litterarum Alumnis obtrudenda:

ne,

20 *De Lingua Latina Cypia & Nitore.*

ne, si major liberalitate, quàm delectu promiscuos omnia præbuerimus in usus, verbosam potius, quàm castigatam ex discipulis denique Latinitatem eliciamus, atque ità, cum alteram, quæ à copia est Latinæ Linguae conciliare gloriam nitimur, tum maxime alteram, quam accipere à nitore debet, contemeremus: cujus quidem cautionis causas jam superius (Capite II. §. 2.) nonnullas indicavimus. Quare circumspeditione opus erit, ut, quos ex omni genere libros ad propositum opportuniores, atque ad usum, commoditatemque discipulorum magis accommodatos repererimus, eos demum, nec nisi exiguo numero, subministremus. Horum verò præcipue ternos, ceu totidem Latinitatis fontes ac locos, Adolescentibus in omni Classe Grammaticæ attribuendos, ex sententia Præpositorum designabimus.

§. II.

Tres præcipui Latinitatis Fontes.

Primus igitur fons, idemque Princeps erit in ipso Grammaticæ libro, ejusque Regulis, à probato aliquo Authore, veluti ab Emanuele Alvaro, conscriptis, maxime quæ ad Syntaxin, seu ad Constructionem spectant. Quippe ex his pueri non modò loquendi, scribendique leges & præcepta,

cepta, verum etiam dictiones & voces, quibus ad sermonem ipsum, scriptionemque opus est, mutuari ingenti numero possunt. Quot enim amabo vocabula sunt Latina, de quibus aptè efferendis in oratione, rectèque construendis, singillatim ibi præceptiones traduntur? Quot rursus, quæ ex unoquoque vocabulorum genere, in quo constructionis modus præscribitur, in exemplum passim ibidem proponuntur? Quæ proinde si memoriæ paulatim cum ipsis Regulis commendentur, copiosum sanè pro Latinæ locutionis, scriptionisque usu suppeditant verborum apparatus. V. G. Cum de accusationibus, judicijs, dicendum fortè quidpiam, vel scribendum incidit, quamplurima vocabula, ad eam rem facientia, reperiuntur in Regulis illis, quæ incipiunt: *Verba accusandi, absolvendi, damnandi*, &c. Et alia similiter ex Regulis cæteris cæteris bene multa de alijs quoque rebus expromi poterunt, atque, ut postulat usus, ad sermocinandum, vel componendum, adhiberi.

Alterum locum ac fontem Authoris Classici nobis præbet volumen: videlicet illius, cujus interpretatio unicuique scholæ seorsum ac peculiariter assignata est. Quem quidem Authorem convenit esse geminum, sic, ut alterum ex Veteribus assumamus, alterum ex Recentioribus: cujusmodi, ex-

24 De Lingua Latina Copia & Nitore.

P. 2. c. 2. Art. 2. §. 2. de *Exercitationibus scholæ* agens, præter cætera illud quoque admonet, è re facturos, si nomenclaturas quasdam opportunè Alumnis inculcent suis, & quæ sunt totidem Authoris verba, propria *Nauticæ rei vocabula*, *vestiariæ*, *bellicæ*, *domesticæ*, &c. puerulis sensim cognoscenda subjiciant: unde copia & ubertas Latini sermonis efflorescat. Accedit, quòd Indiculorum ejusmodi, & Nomenclaturarum usus per antiquus in scholis nostris sit, & prisca Majorum consuetudine comprobatus: siquidem jam P. Jacobus Pontanus in volumine primo Progymnasmatum Latinitatis, ubi totus est in pertractandis, scitéque adumbrandis ijs, quæ actitari ævo suo in Gymnasijs videbat, duo proposuit peculiariter Capita, seu totidem singillatim Progymnasmata (hoc titulo, *Nomenclatura*, iterum *Nomenclatura*) in quorum altero Magistrum repræsentat, audientem parvulos, ex memoria reddentes, quæ pridie nomina ediscenda ipsis ex Nomenclatura designaverat; in altero rursus producit puerulos, interrogantes inter se, ac repentes, quas rerum appellationes Latinas condidicerant itidem ex Nomenclatura: ex quibus nos Progymnasmatum utilissimæ cujusdam industriæ atque exercitationis in rem nostram exemplum infra (Capite quinto §. 3.) adducemus.

Illud

Illud certum, exploratúmque videtur, utilitates plurimas Nomenclaturis contineri, præcipuásque ad verborum copiam amplificandam opportunitates: réque ipsa compertum est, nisi his opibus Tyrones juventur, elingues diu in Latinitatis palæstra persistere, neque fere in Latina prorumpere alioquin verba, nisi fortè cum frequenti lectione, longòque scriptionis usu, post annorum plurium curricula, dictionum copiam adepti fuerint, quam annis pauculis fuissent adminiculo Nomenclaturarum imbibituri, Quare tertium Latinitatis fontem in ejusmodi Nomenclaturis jure Majores nostri constituerunt.

Neque verò in classibus quidem inferioribus opus esse arbitramur pluribus, quàm quos hætenus assignavimus, Latinorum verborum fontibus ac locis: præsertim cum non paucas alias ad comparandam Latinitatis copiam vias, atque industrias, inferiùs quoque (Capite septimo) demonstremus, ubi de Exercitationibus res est. Quamquam in suprema classe Grammaticæ liberiolem aliquantò librorum usum adolescentibus permittendum existimamus, ac fortè quartum insuper attribuendum Latinae linguae fontem, ex quo phrasés, módosque loquendi, eos etiam, qui ultra ordinarias Grammaticæ excurrunt leges, neque communibus ullis concludi præceptionibus

26 *De Lingua Latina Copia & Nitore.*

nibus possunt, ad scribendum pariter, & loquendum, liceat mutuari. In quo genere *Adolescentibus Germanis Latina Lingua studiosis* insignem librum jam olim (anno 1623.) Monachij jussu Majorum concinnavit, dedicavitque Wolfgangus Schönslederus e Societate nostra, hac inscriptione: *Promptuarium Germanico-Latinum, hoc est, Phraſeon liber, quo, quidquid propemodum Germanicè dicendum occurrit, Latine ex probatis Scriptoribus redditur*: habetque ille hoc eximium omnino, ac singulare, quòd Germanici Sermonis, quos dicimus, idiotissimos tam pura, candidâque exprimit Latinitate, tantâque arte & copia recenset, quanta nusquam facile aliàs repereris. Consilium Scriptoris est hoc idem, quod hìc maximè suggerimus: *ut ea condiscant Adolescentes* (refero ipsissima ejus verba ex Præfatione) propter quæ ad scholas missitantur, hoc est, ut quæ animo concepère, vel lectione, studiòque hausère, promptè, prudenter, graviter, & venuste proferre ore vel penna queant: quam in rem opus, inquit, videtur esse libris idoneis, ex quibus ignara Latina lingua pueritia, ad vernaculas voces, ac locutiones Latine reddendas, bona verba, & propria possit depromere. Ita prorsus ille.

Cæterum quemadmodum è fonte bibere nemo commodè potest, nisi habeat ad manum, quo sibi hauriat; sic parum profuerit

extare locos , fontésque Latinitatis , nisi
modus quidam accedat rectè utendi , certá-
que innotescat ratio , qua illud efficiatur ,
ut verborum copia , paulatim inde combi-
benda , propinetur aptè adolescentibus ,
dexteréque instilletur : quod erit nobis de-
inceps providendum.

CAPUT V.

*DE INDUSTRIIS , AD VERBORUM
COPIAM ETATI TENERÆ IN-
STILLANDAM MAXIME
APPOSITIS.*

§. I.

Industria prima circa præcepta Grammaticæ.

TRes maximè indicabimus industrias ,
trinis illis , quas demonstravimus ,
Latinitatis fontibus peculiariter accommo-
datas. Atque ex principe quidem loco ,
quem liber ipse Grammaticæ nobis offert ,
hunc fere in modum Latina discipulis ver-
ba inculcabit. Dum præceptiones
Grammaticæ præleguntur in schola , ritú-
que suo explicantur , admoneantur interea
pueri , ut ne contenti sint utcunque eas in-
telligere , & mandare memoriæ , & expli-
care nôsse ; sed ut satagant Latinas illas vo-
ces ac phrasés , quæ in iisdem proponuntur ,
quásque

quasque Magister ipse designabit, sic insculpere animo, ut, cum scribendum post hac latine quidpiam, aut loquendum etiam ex tempore fuerit, in rem presentem afferre ipsas, atque ad sermocinationis vel descriptionis usum adhibere sciant. Nimirum non hoc agant solummodo, ut scribendi latine, loquendique rationem rectam, & formam, ex praeceptis ejusmodi desumant, sed ut praeterea pro sermonis ipsius vel descriptionis materia Latinas inde sibi dictiones veluti asservent, atque in futuros seponant usus: neque in hanc unam rem totum suum absument studium, ut ad Grammaticam rite conformare dictatorum thematicum compositionem discant, & quod vitiosum fuerit emendare (quamquam id sane curare debent) sed ut syllavam quoque verborum sensim sibi ex Grammaticae libro colligere studeant, & loquendi adnotare modos, quos, cum usus fuerit, proferant confestim, atque ad loquendum pro re nata usurpent, sive sponte quidpiam dicere voluerint, sive interrogati debuerint respondere. Porro ad id ipsum praestandum certa postmodum exercitatione, cujus hic mox formam & exemplum subijciemus, inducendi erunt, variisque ex Grammaticae libro urgendi interrogationibus. Exempli causa, dum illae Regulae, quae incipiunt *Verba accusandi, absolvendi, &c.* in scho-

la præleguntur, atque explicantur, simul pueri commonefient, ut advertant animum diligenter ad phrasas, vocésque Latinas earum rerum, de quibus ritè enuntiandis atque exprimendis præcepta ibidem traduntur (puta ad voces verborum illorum, *accuso, arcesso, arguo, alligo, adstringo, &c. absolvo, damno, condemno, &c.* quibus res, quæ in iudicio aguntur, significantur) idque hanc maxime ob causam, ut, cum de similibus in posterum rebus oportuerit latine scribere aut sermocinari, dictiones inde Latinas depromere sibi ipsimet sciant, quibus eas exprimant, atque enuncient. Quapropter phrasas illas, ac voces, insculpere animo tunc præsertim nitantur, cum Regulam domi memoriæ mandant, ejusque se præparant explicationi. Proximè verò, ubi explicationem ipsam repetent, reddentque in schola, respondere simul ad singulas Magistri, vel condiscipulorum æmulantium interrogationes jubeantur, quo vocabulo, seu qua phrasa latina, hæc & illa res enunciari ex præscripto Regulæ, tunc explicatæ, possit, ac debeat: videlicet quanam propriè, quamque varia dictione Latina exprimere ac significare hanc v.g. oporteat vernaculam vocem, *anfragen*, vel *beschuldigen*; item verbum hujusmodi, *ledigsprechen, lossprechen, &c.* necnon istud quoque *verurtheilen, verdam-*

dammen, &c. & quàm multiplici phrasi efferendum hoc e. g. dictum : *Man hat ihn viler Lasteren wegen angeflagt* : aliàque similia. atque idem fere in Regulis cæteris fiet per Grammaticam universam.

Hæc verò exercitatio , discipulorùmque inter se æmulantium concertatio circa Grammaticæ præceptiones à *Ratione Studiorum Societatis nostræ* , de qua principio (Capite primo §. 3.) præfati sumus , tantum abest , ut abhorreat ; ut ijs ipsis , quæ de Grammaticæ prælectionibus in ea traduntur , scholarum Regulis congrua sit prorsus , & consentanea. Etenim Regula secunda Professoris supremæ Grammaticæ sic habet : *Grammatica prælectione repetita , nova explicetur , & exigatur , admissa interdum concertatione.* Rursus Regula secunda Professoris mediæ Grammaticæ quotidie aliquid ex primo Grammatica libro , ut de Declinatione nominum , ac deinceps de Præteritis ac Supinis , quod concertando exerceatur , recolendum præcipit. Mandatque similiter Regula secunda Professoris infimæ Grammaticæ , ut utrique Ordini (in duos quippe Ordines hæc solet classis dividi) aliquid ex primo Grammatica libro , juxta partem cuique descriptam , explicetur aut recolatur , vel alterno quòque die singulis Ordinibus , vel quotidie utrique ; postea verò omnia vel à Magistro ,

stro, vel invicem per concertationem, reposcantur. Atque ut apertius constet, cujusmodi concertationis, seu exercitationis, his locis genus designetur, Regula decima Professoris supremæ & mediæ Grammaticæ id ipsum hac ratione declarat: *Concertatio seu exercitatio sita erit* (præter cætera, quæ ad descriptiones, aliâque pertinent) *in vernaculis locutionibus mutuo ex præscripto Syntaxeos, aut ad Ciceronis imitationem, exigendis aut variandis; vel, ut habet Regula nona Professoris infimæ Grammaticæ, in vulgaribus locutionibus invicem ad syntaxis præscriptum exigendis: quemadmodum diximus esse faciendum.*

§. II.

Altera industria in explanatione Authoris.

Consimili ferme industria utemur ad Verborum copiam ex altero quoque Latinitatis fonte, qui est in volumine Authoris classici, in animos adolescentium instillandam. Quoties nimirum Ciceronis, vel Jacobi Pontani locus aliquis explanabitur, præcipi eis similiter, atque inculcari poterit, ut phrascs quasdam, dictionesque præcipuas rerum, de quibus mentio eodem loco incidet, futuros in usus conservent sibi, atque adnotent, quò facilius posthac, ubi de rebus illiusmodi aut scriben-

C
dum

20 *De Lingua Latina Cypia & Nitore.*

ne, si major liberalitate, quam delectu promiscuos omnia præbuerimus in usus, verbosam potius, quam castigatam ex discipulis denique Latinitatem eliciamus, atque ita, cum alteram, quæ à copia est Latinæ Linguae conciliare gloriam nitimur, tum maximè alteram, quam accipere à nitore debet, contemeremus: cujus quidem cautionis causas jam superius (Capite II. §. 2.) nonnullas indicavimus. Quare circumspeditione opus erit, ut, quos ex omni genere libros ad propositum opportuniore, atque ad usum, commoditatemque discipulorum magis accommodatos reperimus, eos demum, nec nisi exiguo numero, subministremus. Horum verò præcipue ternos, ceu totidem Latinitatis fontes ac locos, Adolescentibus in omni Classe Grammaticæ attribuendos, ex sententia Præpositorum designabimus.

§. II.

Tres præcipui Latinitatis Fontes.

Primus igitur fons, idemque Princeps erit in ipso Grammaticæ libro, ejusque Regulis, à probato aliquo Authore, veluti ab Emanuele Alvaro, conscriptis, maximè quæ ad Syntaxin, seu ad Constructionem spectant. Quippe ex his pueri non modò loquendi, scribendique leges & præcepta,

cepta, verum etiam dictiones & voces, quibus ad sermonem ipsum, scriptionemque opus est, mutuari ingenti numero possunt. Quot enim amabo vocabula sunt Latina, de quibus apte efferendis in oratione, recteque construendis, singillatim ibi præceptiones traduntur? Quot rursus, quæ ex unoquoque vocabulorum genere, in quo constructionis modus præscribitur, in exemplum passim ibidem proponuntur? Quæ proinde si memoriæ paulatim cum ipsis Regulis commendentur, copiosum sanè pro Latinæ locutionis, scriptionisque usu suppeditant verborum apparatus. V. G. Cum de accusationibus, judicijs, dicendum fortè quidpiam, vel scribendum incidit, quamplurima vocabula, ad eam rem facientia, reperiuntur in Regulis illis, quæ incipiunt: *Verba accusandi, absolvendi, damnandi*, &c. Et alia similiter ex Regulis cæteris cæteris bene multa de alijs quoque rebus expromi poterunt, atque, ut postulat usus, ad sermocinandum, vel componendum, adhiberi.

Alterum locum ac fontem Authoris Classici nobis præbet volumen: videlicet illius, cujus interpretatio unicuique scholæ seorsum ac peculiariter assignata est. Quem quidem Authorem convenit esse geminum, sic, ut alterum ex Veteribus assumamus, alterum ex Recentioribus: cujusmodi, ex-

empli causa, sunt Ciceronis Epistolæ, & Jacobi Pontani Progymnasmata. Etenim ex his quoque quot, quàmque idonea ad loquendum juxta, atque ad scribendum, vocabula depromere adolescentes possint, nemo est, qui non videat.

Tertius denique fons erit, ac locus, quem pridem designatum à Præsilibus nostris, pro usuque scholarum constitutum habemus in certis quibusdam de re litteraria Sanctionibus, Typo vulgatis, ac per Gymnasia Superioris nostri Germaniæ distributis, hac inscriptione: *Observationes ad librorum catalogum &c.* Ubi præter alia, quæ præmittuntur, hoc item docentibus commendatur. ut adhibeatur in tribus inferioribus Classibus *Indiculus P. Franciscisci Pompei, ex quo instituantur aliquoties Disputationes* (id est, Scholasticæ quædam Exercitationes) *ad copiam verborum Latinorum comparandam.* Tertius, inquam, fons ac locus erit in idoneo aliquo Nomenclatore, seu Indice vocabulorum, ad omne rerum genus pertinentium, ex quo uberior indies verborum copia pro usu atque exercitatione Latinitatis subministretur adolescentibus, certarumque disputationum, atque industriarum beneficio pededentim instilletur: cujus generis est, quem P. Franciscus Pompeij mira concinnavit eruditione.

§. III.

Nomenclator cur in Scholis adhibendus.

Sunt autem complura, quæ id genus Indicem, seu Nomenclatorem in scholis adhibendum planè persuadent : quin & imperat quodammodo necessitas. Cum enim infinitus sit numerus vocabulorum, quæ neque in Libro Grammaticæ, neque in Classici illius Authoris, qui in unaquaque schola explicatur, prælectionibus reperiantur ; necesse est sanè, tertium, quendam existerè in scholis locum, seu codicem unde farciri, quæ ibi desiderantur, possint: cum fieri utique nequeat, ut absque vocabulis Latinis Latinum ullum enitantur pueri sermonem ; nisi fortè id quoque effici existimemus posse, ut operis quidpiam moliatur artifex absque materia.

Certè P. Franciscus Pomey hanc ipsam ob causam suum illum universalem, quem vocavit, indiculum conscripsit, probe gnarus, absque hujusmodi adminiculo difficile admodum esse, ut in Linguæ Latinæ usu tyrones satis progrediantur : id quod affirmat ipsemet, luculentèrque ostendit in Præfatione. Sed & P. Josephus Juven-
tius in præclaro illo, quod *de Ratione discendi & docendi* elucubravit, Opusculo consimile suggerit Magistris consilium, dum

24 *De Lingua Latina Copia & Nitore.*

P. 2. c. 2. Art. 2. §. 2. *de Exercitationibus scholæ* agens, præter cætera illud quoque admonet, è re facturos, si nomenclaturas quasdam opportunè Alumnis inculcent suis, & quæ sunt totidem Authoris verba, propria *Nauticæ rei vocabula*, *vestiariæ*, *bellicæ*, *domesticæ*, &c. *puerulis sensim cognoscenda subiiciant*: unde *copia & ubertas Latini sermonis efflorescat*. Accedit, quòd *Indiculorum* ejusmodi, & *Nomenclaturarum* usus per antiquus in scholis nostris sit, & prisca Majorum consuetudine comprobatus: siquidem jam P. Jacobus Pontanus in volumine primo *Progymnasmatum Latinitatis*, ubi totus est in pertractandis, scitéque adumbrandis ijs, quæ actitari ævo suo in *Gymnasijs* videbat, duo proposuit peculiariter *Capita*, seu totidem singillatim *Progymnasmata* (hoc titulo, *Nomenclatura iterum Nomenclatura*) in quorum altero *Magistrum* repræsentat, audientem parvulos, ex memoria reddentes, quæ pridie nomina ediscenda ipsis ex *Nomenclatura* designaverat; in altero rursus producit puerulos, interrogantes inter se, ac repententes, quas rerum appellationes Latinas condidicerant itidem ex *Nomenclatura*: ex quibus nos *Progymnasmatum* utilissimæ cujusdam industriæ atque exercitationis in rem nostram exemplum infra (*Capite quinto §. 3.*) adducemus.

Illud

Illud certum, exploratúmque videtur, utilitates plurimas Nomenclaturis contineri, præcipuásque ad verborum copiam amplificandam opportunitates: réque ipsa compertum est, nisi his opibus Tyrones juventur, elingues diu in Latinitatis palæstra persistere, neque fere in Latina promumpere alioquin verba, nisi fortè cum frequenti lectione, longòque scriptionis usu, post annorum plurium curricula, dictionum copiam adepti fuerint, quam annis pauculis fuissent adminiculo Nomenclaturarum imbibituri. Quare tertium Latinitatis fontem in ejusmodi Nomenclaturis jure Majores nostri constituerunt.

Neque verò in classibus quidem inferioribus opus esse arbitramur pluribus, quàm quos hætenus assignavimus, Latinorum verborum fontibus ac locis: præsertim cum non paucas alias ad comparandam Latinitatis copiam vias, atque industrias, inferiùs quoque (Capite septimo) demonstramus, ubi de Exercitationibus res est. Quamquam in suprema classe Grammaticæ liberio rem aliquantò librorum usum adolescentibus permittendum existimamus, ac fortè quartum insuper attribuendum Latinx linguae fontem, ex quo phrasés, modósque loquendi, eos etiam, qui ultra ordinarias Grammaticæ excurrunt leges, neque communibus ullis concludi præceptionibus

26 *De Linguae Latinae Copia & Nitore.*

nibus possunt, ad scribendum pariter, & loquendum, liceat mutuari. In quo genere *Adolescentibus Germanis Latinae Linguae studiosis* insignem librum jam olim (anno 1623.) Monachij jussu Majorum concinnavit, dedicavitque Wolfgangus Schönslederus è Societate nostra, hac inscriptione: *Promptuarium Germanico-Latinum, hoc est, Phraeseon liber, quo, quidquid propemodum Germanicè dicendum occurrit, Latine ex probatis Scriptoribus redditur*: habetque ille hoc eximium omnino, ac singulare, quod Germanici Sermonis, quos dicimus, idiotismos tam pura, candidaque exprimit Latinitate, tantaque arte & copia recenset, quanta nusquam facile aliàs repereris. Consilium Scriptoris est hoc idem, quod hic maximè suggerimus: *ut ea condiscant Adolescentes* (refero ipsissima ejus verba ex Præfatione) *propter quæ ad scholas missitantur, hoc est, ut quæ animo concepere, vel lectione, studioque hausere, promptè, prudenter, graviter, & venuste proferre ore vel penna queant*: quam in rem opus, inquit, videtur esse libris idoneis, ex quibus ignara Latinae linguae pueritia, ad vernaculas voces, ac locutiones Latine reddendas, bona verba, & propria possit depromere. Ita prorsus ille.

Cæterum quemadmodum è fonte bibere nemo commode potest, nisi habeat ad manum, quo sibi hauriat; sic parùm profuerit

extare locos , fontésque Latinitatis , nisi
modus quidam accedat rectè utendi , certá-
que innotescat ratio , qua illud efficiatur ,
ut verborum copia , paulatim inde combi-
benda , propinetur aptè adolescentibus ,
dexteréque instilletur : quod erit nobis de-
inceps providendum.

C A P U T V.

*DE INDUSTRIIS , AD VERBORUM
COPIAM ETATI TENERÆ IN-
STILLANDAM MAXIME
APPOSITIS.*

§. I.

Industria prima circa præcepta Grammaticæ.

TRes maximè indicabimus industrias ,
trinis illis , quas demonstravimus ,
Latinitatis fontibus peculiariter accommo-
datas. Atque ex principe quidem loco ,
quem liber ipse Grammaticæ nobis offert ,
hunc fere in modum Latina discipulis ver-
ba inculcabitur. Dum præceptiones
Grammaticæ præleguntur in schola , ritú-
que suo explicantur , admoneantur interea
pueri , ut ne contenti sint utcunque eas in-
telligere , & mandare memoriæ , & expli-
care nôsse ; sed ut satagant Latinas illas vo-
ces ac phrasés , quæ in iisdem proponuntur ,
quásque

quásque Magister ipse designabit, sic inculpare animo, ut, cum scribendum post hac latine quidpiam, aut loquendum etiam ex tempore fuerit, in rem presentem afferre ipsas, atque ad sermocinationis vel scriptionis usum adhibere sciant. Nimirum non hoc agant solummodo, ut scribendi latine, loquendique rationem rectam, & formam, ex præceptis ejusmodi desumant, sed ut præterea pro sermonis ipsius vel scriptionis materia Latinas inde sibi dictiones veluti asservent, atque in futuros seponant usus: neque in hanc unam rem totum suum absument studium, ut ad Grammaticam rite conformare dictatorum thematicum compositionem discant, & quod vitiosum fuerit emendare (quamquam id sanè curare debent) sed ut syllavam quoque verborum sensim sibi ex Grammaticæ libro colligere studeant, & loquendi adnotare modos, quos, cum usus fuerit, proferant confestim, atque ad loquendum pro re nata usurpent, sive sponte quidpiam dicere voluerint, sive interrogati debuerint respondere. Porro ad id ipsum præstandum certa postmodum exercitatione, cujus hic mox formam & exemplum subiiciemus, inducendi erunt, variisque ex Grammaticæ libro urgendi interrogationibus. Exempli causa, dum illæ Regulæ, quæ incipiunt *Verba accusandi, absolvendi, &c.* in scho-

la

la præleguntur, atque explicantur, simul pueri commonefient, ut advertant animum diligenter ad phrasas, vocésque Latinas earum rerum, de quibus ritè enuntiandis atque exprimendis præcepta ibidem traduntur (puta ad voces verborum illorum, *accuso*, *arcesso*, *arguo*, *alligo*, *adstringo*, &c. *absolvo*, *damno*, *condemno*, &c. quibus res, quæ in iudicio aguntur, significantur) idque hanc maxime ob causam, ut, cum de similibus in posterum rebus oportuerit latine scribere aut fermocinari, dictiones inde Latinas depromere sibi ipsimet sciant, quibus eas exprimant, atque enuncient. Quapropter phrasas illas, ac voces, insculpere animo tunc præsertim nitantur, cum Regulam domi memoriæ mandant, ejusque se præparant explanationi. Proxime verò, ubi explanationem ipsam repetent, reddentque in schola, respondere simul ad singulas Magistri, vel condiscipulorum æmulantium interrogationes jubeantur, quo vocabulo, seu qua phrasa latina, hæc & illa res enunciari ex præscripto Regulæ, tunc explicatæ, possit, ac debeat: videlicet quamam proprie, quamque varia dictione Latina exprimere ac significare hanc v.g. oporteat vernaculam vocem, *antlagen*, vel *beschuldigen*; item verbum hujusmodi, *ledigsprechen*, *loßsprechen*, &c. necnon istud quoque *verurtheilen*, *verurtheilen*

dammen, &c. & quàm multiplici phrasi
 efferendum hoc e. g. dictum : *Man hat
 ihn viler Lasteren wegen angeklagt* : alia-
 que similia. atque idem fere in Regu-
 lis cæteris fiet per Grammaticam univer-
 sam.

Hæc verò exercitatio, discipulorumque
 inter se æmulantium concertatio circa
 Grammaticæ præceptiones à *Ratione Stu-
 diorum Societatis nostræ*, de qua principio
 (Capite primo §. 3.) præfati sumus, tan-
 tum abest, ut abhorreat; ut ijs ipsis, quæ
 de Grammaticæ prælectionibus in ea tra-
 duntur, scholarum Regulis congrua sit
 prorsus, & consentanea. Etenim Regu-
 la secunda Professoris supremæ Gramma-
 ticæ sic habet : *Grammaticæ prælectione re-
 petita, nova explicetur, & exigatur, admissa
 interdum concertatione.* Rursus Regula se-
 cunda Professoris mediæ Grammaticæ
 quotidie aliquid ex primo Grammaticæ libro,
 ut de Declinatione nominum, ac deinceps de
Præteritis ac Supinis, quod concertando exer-
 ceatur, recolendum præcipit. Mandatque si-
 militer Regula secunda Professoris infimæ
 Grammaticæ, ut utrique Ordini (in duos
 quippe Ordines hæc solet classis dividi)
 aliquid ex primo Grammaticæ libro, juxta par-
 tem cuique descriptam, explicetur aut recolatur,
 vel alterno quodque die singulis Ordinibus, vel
 quotidie utrique; postea verò omnia vel à Magi-
 stro,

stro, vel invicem per concertationem, reposcantur. Atque ut apertius conficit, cujusmodi concertationis, seu exercitationis, his locis genus designetur, Regula decima Professoris supremæ & mediæ Grammaticæ id ipsum hac ratione declarat: *Concertatio seu exercitatio sita erit* (præter cætera, quæ ad descriptiones, aliæque pertinent) *in vernaculis locutionibus mutuo ex præscripto Syntaxeos, aut ad Ciceronis imitationem, exigendis aut variandis; vel, ut habet Regula nona Professoris infimæ Grammaticæ, in vulgaribus locutionibus invicem ad syntaxis præscriptum exigendis: quemadmodum diximus esse faciendum.*

§. II.

Altera industria in explanatione Authoris.

Consimili ferme industria utemur ad Verborum copiam ex altero quoque Latinitatis fonte, qui est in volumine Authoris classici, in animos adolescentium instillandam. Quoties nimirum Ciceronis, vel Jacobi Pontani locus aliquis explanabitur, præcipi eis similiter, atque inculcari poterit, ut phrasés quasdam, dictionesque præcipuas rerum, de quibus mentio eodem loco incidet, futuros in usus conservent sibi, atque adnotent, quò facilius posthac, ubi de rebus illiusmodi aut scriben-

C

dum

32 *De Lingua Latina Copia & Nitore.*

dum latinè, aut loquendum erit, idonea habeant in promptu vocabula, quibus eas exprimant. Cum autem postridie, vel alio tempore proximo, ejusdem loci repetent explicationem in schola; ad singulas Magistri vel æmulorum percontationes respondunt, qua præcipuè phrasi, quâve appellatione, ad Authoris imitationem, hæc & illa res, de qua locus ille meminerit, nuncupanda latinè sit, atque efferenda. Sed & hujus industriæ in scholarum nostrarum Regulis mentio recurrit. Sic namque in Regula quinta Professoris supremæ Grammaticæ, atque in Regula sexta Grammaticæ mediæ, præscribitur, ut, cum Authorem explicat Magister, *binas, ternasve phrasas elegantiores excerpant*, ac fortè *dictet*, quas discipuli tempore suo, ac loco, in compositionibus postea usurpent, ut, quemadmodum per Regulam proximam deinceps mandatur, Authorem ipsum componendo imitentur. Et quidni exercitatio quoque, seu concertatio, quam modò indicavimus, dum Authoris explicatio altero die repetitur, ei jungatur? Quæ nempe, ut Regula decima paulò ante allegata docet, *sita erit in vernaculis locutionibus mutuò ex præscripto Syntaxeos, aut ad Ciceronis imitationem, exigendis, aut variandis.*

§. III.

Industria tertia circa Nomenclaturas.

JAm ad fontem tertium, hoc est, ad Nomenclatorem seu Indicem vocabulorum, quod attinet, curandum erit, ut, quàm fieri potest, expeditissima, ipsisque Adolescentulis facillima proponatur industria, quæ videlicet non tam oneri sit Latinitatis tyronibus, quàm adjumento ad cætera quoque scholæ munia. Cavendum proinde, ne multa continuo simul imperentur vocabula, ex eo perdiscenda. Alioquin, quanto præcipitantiùs, copiosiusque fuerint, ad instar nimbi, illapsa, tantò difficiliùs, parciusque imbibentur. Sed paulatim ac sensim, ut vult Juventius noster, ediscenda per partes modicas designabuntur, ut ad modum stillicidij moderatè, lenitèrque immissa, & recipiantur uberius, & commodius retineantur. *Meminerit Præceptor* (ait idem Juventius) *ingenia puerorum esse veluti vascula angusti oris; quæ superfusam liquoris copiam respuant; sensim instillatam recipiant.* Ipsam quoque discendi rationem nequaquam convenit esse operosam, sed quæ leviori expediri negotio possit, & puerulorum animos delectare.

Placet autem summopere industria, quam P. Jacobus Pontanus in Progymnasmatibus,

34 *De Lingua Latina Copia & Nitore.*

superiore jam Capite §. 3. indicatis, percommendam sane, ac perutilem nobis repræsentat. Ea. fere sic habet. Certum quendam in dies singulos vocabulorum numerum, eumque non valde magnum, ex Nomenclatore Magister definiet; quem ita commendare animis discipuli domi fatagant, ut eadem vocabula postridie ad totidem Magistri ipsius, vel æmulorum, interrogationes reddere, latineque enunciare, clauso etiam Nomenclatoris libro, parati sint. Ajo: ad totidem Magistri ipsius, vel æmulorum, interrogationes. Neque enim eo adstringendos Adolescentes censeo, ut religiose prorsus, atque ad verbum, eodem ipso, quo Nomenclator enumerat, ordine vocabula continenter omnia ex memoria recitent Magistro exigenti, unoque veluti partu effundant simul universa; quemadmodum ferme consuevit in ijs fieri prælectionibus, quæ ex Grammatica vel Authore Clasico ediscuntur, totæque simul continenti recitatione pronunciantur. Sed multo commodior videtur, longèque conducibilior industria futura, si ad iteratas Magistri, vel æmulorum, interrogationes alternis responsionibus seorsum singula depromere, ac Latine reddere ita jubeantur, ut non tam labore atque impendio memoriæ, quam simplici quodam animi reminiscens actu, quem

quem ipsa identidem interrogatio excitet, responsiones suas expediant : hoc est, si unicuique seorsum vocabulo vernaculo, cum de eo singillatim interrogati fuerint, Latinam, quæ ei subjecta est, vocem seu appellationem reponant confestim, atque edicant ; vel contra unicuique vocabulo Latino, per Magistri vel æmuli interrogationem seorsum proposito, significationem suam propriam vernacula voce statim subijciant, atque exponant.

Industriam hanc Pontanus ipse duplici exemplo scite admodum, ut solet, in duobus illis, quæ diximus, Progymnasmatibus adumbrat, explicatque. Ac primo quidem loco Magistrum scholæ, & Liberium, Clementem, Donatum, discipulos producit, ex Nomenclatura, tum rerum sacrarum, tum officiorum profanorum, hæc inter se invicem alternantes verba. „ *Magister* : „ *Qui sunt Coelites ? Liberius* : die lieben „ *Heiligen Magist. Archangeli ? Liber.* die „ *Erh. Engel. Mag. DEI Mater ? Lib.* die „ *Mutter Gottes / &c.* „ Et paulò post : „ *Magist.* *Quid est Concionator ? Clemens* : „ *ein Prediger / &c.* „ Item sub finem, posteaquam Donatus hæc recensuerat nomina : *Præfectus à cubiculis, à pedibus, à poculis, apparitor : Magist. Qui sunt isti ? Donatus* respondet : „ *die Kämmerling / die Laggenen / die Credenzer / die Stadt* „ *C 3 Knecht.* „

Rnecht. „ Ubi nominibus Latinis , per totidem interrogationes à Magistro propositis , discipuli alternis identidem responsionibus vernaculam subijciunt interpretationem. Altero autem loco Adalbertum & Jodocum condiscipulos exhibet, ex Nomenclatura Instrumentorum musicorum diversa inter se vocabula , tanquam concertatione quadam , reciprocantes : ubi è converso dictionibus vernaculis Latinæ hunc in modum voces redduntur. „ *Adalbertus* : *Baucken* / oder *Trummel*. *Jodocus* : „ *Tympanum*. *Adalbert*. *Harff*. *Jodoc*. „ *Cithara*. *Adalb*. *Geig*. *Jodoc*. *Chelys*. „ *Adalb*. *Hackbrett*. *Jod*. *Sambuca*. „ Et post modicum intervallum : „ *Adalbert*. „ *Geigenbogen* , *Hackbrett* : *Holz*. *Jodoc*. „ *Plectrum*. *Adalb*. *Zinck* / *Orgel* / *Lauth*. „ *Jod*. *Cornu* , *Organa* , *Testudo*. *Adalb*. „ *Leyr*. *Jod*. *Lyra*. *Adalb*. *Pfeiff*. *Jod*. „ *Fistula*. *Adalb*. *Posaun* / *Schwebel* / *Pfeiff* / „ *Trommet*. *Jod*. *Buccina* , *Tibia* , *Tuba*. „ **Hactenus Pontanus.** Hoc autem genus industriæ atque exercitationis videtur non modo perfacile , verum etiam jucundum pueris , gratumque futurum ; quippe naturâ curiosis , novarumque , ut rerum , sic nomenclationum cognoscendarum percupidis : cum præsertim discendi labor eo ritu atque ordine suscipi ab eis possit , atque à docentibus dirigi , ut idonea , commo-

dâ-

dâque partitione mitigetur plurimum, & imminuatur; si nimirum in plures Grammaticæ classes (in ternas enim, vel quaternas, universa dividitur.) Nomenclatoris ita partes distribuantur, ut singuli seorsum Ordines vocabulorum, iique non sanè numerosi, in unoquoque genere Nomenclaturæ classibus singulis assignentur; si non simul multa ingerantur temerè, atque obtrudantur, sed modicis pedetentim progressionibus sic opera promoveatur, ut quotidianum, quod ex Nomenclatore injungetur, pensum satis evadat minutum, nec singulare possit negotium discentibus faceßere; si alia quoque pensa scholastica, cæterarumque onera prælectionum eum in modum dividantur, ut unoquoque scholæ tempore pauciora simul exigantur. Et verò, si vel denas quot diebus vocolas ex nomenclationibus pueri duntaxat edicerent; quantam amabò, quàmque ubertem verborum copiam, quàmque item ingentem de rebus quibuslibet latine loquendi, scribendique facilitatem triennij aut quadriennij spatio adipiscerentur? Quòd si etiam voces totidem detrahi prælectionibus cæteris, quæ memoriæ mandantur, necesse foret, ut tantundem oneris ex illa parte adimeretur, quantum adjiceretur ex altera; quid tan-

38 *De Lingua Latina Copia & Nitore.*
dem detrimenti hinc in re litteraria existeret, aut quid, quæso, incommodi suboretur?

CAPUT VI.

QUENAM INEUNDA RATIO IN
SCRIPTIONIBUS, UT LATINA
VERBA DEFIGANTUR IN
ANIMIS ALTIUS.

§. I.

*Recurfus frequens ad Latinitatis fontes
habendus.*

Quaquam, quas hætenus descripsimus verborum copiam adolescentibus instillandæ industrias, idoneas admodum, atque ad provehendum Latinitatis usum perappositas censemus; nequaquam tamen hærendum unice in ijs ducimus, penitusve adeo acquiescendum, quin aliam quandam præterea, quæ circa scriptiones versetur, assumendam in scholis istis, Grammaticæ existinemus. Etenim utut multa rerum vocabula bene Latina Superiorum illarum, beneficio industriarum discipulis inculcata, semelque, atque iterum subjecta quæstioni, ac memoriæ commendata fuerint; processu tamen temporis elabentur pleræque ex animo, aut non ita certè insculpta reman-

manebunt, ut quoties deinceps usus fuerit, sponte succurrant; ut satis celeriter veniant in mentem: ut ad omne officium locutionis præsto sint: nisi nova quæpiam & peculiaris accedat industria, per quam dextere adolescentes inducantur, ut iterato etiam in posterum recursu ad suos illos, unde semel verba imbiberint, fontes identidem revertantur, & quas primò inde haurire cœperint, vocabulorum notiones recenti denuo investigatione, atque ubi memoria defecerit, repetita eorundem locorum inspectione, indidem sibi recuperent, quæque effugerint, ad animum revocent; donec usu ipso investigandi, atque assiduitate inspiciendi, sic defigantur in mente vocabula, ut inhæreant denique, & quocunque tempore res postulaverit, ultro in buccam veniant. Hic autem ad fontes recursus cum inter colloquendum, ubi ex tempore verba omnia deproiunda sunt, suscipi à puerulis non possit; ne esse erit profectò, ut inter componendum, ac nempe in scriptionibus ipsis, ubi plusculum otij ad investigandum conceditur, locum aliquem, atque opportunitatem nanciscatur. Faciendum proinde nobis, ut, quemadmodum id fieri in compositionibus debeat, paulò pluribus modò exponamus. Et sanè industriam huc ejusmodi suggeremus, quæ ad institutum nostrum,

38 *De Lingua Latina Copia & Nitore,*
dem detrimenti hinc in re litteraria existeret, aut quid, quæso, incommodi suboriretur?

CAPUT VI.

QUENAM INEUNDA RATIO IN
SCRIPTIONIBUS, UT LATINA
VERBA DEFIGANTUR IN
ANIMIS ALTIUS.

S. I.

*Rekursus frequens ad Latinitatis fontes
habendus.*

QUanquam, quas hætenus descripsimus verborum copiarum adolescentibus instillandæ industrias, idoneas admodum, atque ad provehendum Latinitatis usum perappositas censemus; nequaquam tamen hærendum unice in ijs ducimus, penitusve adeo acquiescendum, quin aliam quandam præterea, quæ circa scriptiones versetur, assumendam in scholis istis Grammaticæ existimemus. Etenim, utut multa rerum vocabula bene Latina Superiorum illarum beneficio industriarum discipulis inculcata, semelque, atque iterum subjecta quæstioni, ac memoriæ commendata fuerint; processu tamen temporis elabentur pleræque ex animo, aut non ita certè insculpta reman-

manebunt, ut quoties deinceps usus fuerit, sponte succurrant; ut satis celeriter veniant in mentem: ut ad omne officium locutionis præsto sint: nisi nova quæpiam & peculiaris accedat industria, per quam dexterè adolescentes inducantur, ut iterato etiam in posterum recursum ad suos illos, unde semel verba imbiberint, fontes identidem revertantur, & quas primò inde haurire cœperint, vocabulorum notiones recenti denuo investigatione, atque ubi memoria defecerit, repetita eorundem locorum inspectione, indidem sibi recuperent, quæque effugerint, ad animum revocent; donec usu ipso investigandi, atque assiduitate inspiciendi, sic defigantur in mente vocabula, ut inhæreant denique, & quocunque tempore res postulaverit, ultro in buccam veniant. Hic autem ad fontes recursus cum inter colloquendum, ubi ex tempore verba omnia depromenda sunt, suscipi à puerulis non possit; ne esse erit profectò, ut inter componendum, ac nempe in scriptionibus ipsis, ubi plusculum otij ad investigandum conceditur, locum aliquem, atque opportunitatem nanciscatur. Faciendum proinde nobis, ut, quemadmodum id fieri in compositionibus debeat, paulò pluribus modò exponamus. Et sanè industriam hinc ejusmodi suggeremus, quæ ad institutum nostrum,

hoc est , ad nitorem pariter , & copiam , Latinæ linguæ conciliandam , omnino plurimum videatur profutura , sic , ut hinc demum non copiosæ tantum , ac locupletis Latinitatis , sed emendatæ quoque , cultissimæque dictionis spes maxima effulgeat. Ea porro in hoc præcipue sita erit , ut ex ijs ipsis , quos antea proposuimus , fontibus ac locis Latinas aliquas identidem voces & phrasas ad componendum sibi excerpere discipuli , atque usurpare jubeantur : quibus videlicet dictata compositionis ipsius argumenta exprimant , ac de vernaculo sermone in Latinum transferant. Quod ut commodè , utiliterque fiat , hanc fere , quam subjungimus , rationem inire in scriptionibus oportebit.

§. II.

*Dictandorum thematicum pro scriptionibus
modus.*

POSTEAQUAM tribus illis , quas Capite superiore designavimus , industrijs eò jam adducti fuerint adolescentes , ut Latina rerum vocabula aliquam multa ex fontibus illis suis combibita satè , demissaque in animum habeant (ubi nimirum ex præceptis Grammaticæ , ex Authore classico , ex Nomenciatore , varias jam didicerint phrasas ac dictiones , quibus alias atque alias
res

res nuncupare latinè , atque exprimere sci-
ant.) exinde pro compositionibus ea ratio-
ne dictanda scribendi argumenta erunt , ut
illarum rerum , quæ vernaculo sermone in
ijs proponentur , significationes seu appel-
lationes Latinas non planè universas Ma-
gister ipse totidem verbis assignet ultro , ac
subministret ; sed nonnullas earum , quas
nempe discipuli ex iisdem fontibus jam
hauserint antea , perbiberintque , jubeat
sua ipsosmet sponte , suâque propria soler-
tia ad componendum depromere , & quo-
ties opus fuerit , nova locorum inspectio-
ne rursus inde conquirere sibi , atque ex-
cerptare. Dictari tamen interea , & libe-
raliter subministrari à Magistro debebunt ,
quæcunque ex locis , eatenus explicatis , aut
memoriæ mandatis , desumi à discipulis
nequeunt ; ne perquirendi labore nimio
fracti deterreantur ab opere ; vel ex alijs
promiscuè libris , velut ex vulgaribus Di-
ctionarijs , Latina sibi comparare vocabula
compulsi , exponantur periculo exorbitan-
di à recta ratione Latinæ compositionis ,
atque ad barbarissimos , aliâque Latinitatis
vitia desciscendi. Sic enim & Regula tri-
gesima ex ijs , quæ Professoribus nostris
omnibus classium inferiorum communes
sunt , sapienter admonet , ut , cùm scriben-
di argumentum Magister dictaverit , *explicet* ,
siquid fortè difficilius ; phrases , aliâque præsidia
sub-

42 De Lingua Latina Copia & Nitore.

subministrēt; &c. sed & primarij cujusdam subinde in constructione vocabuli, unde fortē alicujus Regulæ dignioris vis præcipua pendeat, nuncupationem Latinam, etsi fortē repeti facile, atque excerpti ex fontibus posset, de industria Magister dictabit; ne usum, exercitiūque Regulæ istiusmodi in componendo pueri præterant, accersita aliunde voce, quæ ut probè forsan Latina sit, phrasin tamen exprimat, à Regula, quam inculcatam maximè tunc oporteret, alienam.

Erunt autem descriptionum argumenta eum in modum studiosè ut plurimum construenda, ut inferantur vocabula earum præcipuè rerum, quarum appellationes Latinas in locis Grammaticæ, vel Authoris, nuper admodum expositis ac repetitis, nec non in partibus Nomenclatoris seu Indicis, recentius commendatis memoriæ, reperire opportunè discipuli possint, ac debeant. Unde maximum illud existet emolumentum, ut ad librum Grammaticæ recurrere, cum pro copia comparanda verborum, tum verò pro ipsa etiam directione Regularum accipienda, facilius consuefcant, atque adeò emendatæ simul, & copiosæ Latinitatis geminum referant fructum. Quæ ipsa quoque P. Francisci Sacchini, clarissimi Scriptoris nostri, animadversio fuisse cernitur in *Paranesi ad Magistros*.
Cap.

Cap. 7. Num. 6. ubi de scriptionibus, harumque argumentis complura docet pererudite. *Accommodata*, inquit, *simul sunt præceptionibus*, quæ de Grammatica tempore eodem traduntur; simulque ijs locis, quos *Authorum* explanatio suggeret. *Utraque enim percommode deducuntur in usum*, & præcepta Grammaticæ, & Latina locutio; tum contextum fuerit ijs thema sententijs, ut ex præsentibus, cum *Authoris*, tum Grammaticæ locis utraque petenda sint. Ubi & diferte confirmat, quod modò dicebamus, non esse dictiones Latinas pro scriptionibus universas ultro à Magistro dictandas, sed nonnullas etiam privatæ discipulorum solertiæ relinquendas, quas videlicet ex *Authoris* vel Grammaticæ locis, nuper vel proximè explicatis, depromere ad scribendum ipsimet jubeantur, ut simul & præcepta componendi, & vocabula Latina, ex iisdem repetant ac desumant. Neque aliud præcipiunt scholarum nostrarum Regulæ: quarum una, quæ est sexta Professoris supremæ Grammaticæ, sic habet: *Dictandum argumentum scribendi, ad Epistolæ fere formam, vulgi sermone ad verbum, quod ad præcepta Syntaxeos, & ad Ciceronis imitationem referatur*: quæ sanè Ciceronis imitatio tunc potissimum obtinetur, cum præcipitur componentibus, ut Latina verba, quæ ad scribendum adhibitori sint, ex ipso maximè ex-

cer-

44. *De Latina Lingua Copia & Nitore.*

cerpant, atque ad ipsius modum concinnent. Demum sic illud maxime efficitur, quod necessarium esse supra diximus, ut perpetuum quendam ad Latinitatis fontes discipuli recursum habeant, magisque indies, ac magis, ex ijs ad Latina verba molienda proficiant. Ac brevi profecto per ipsam recurrendi assiduitatem eò devenient, ut rerum bene multarum dictiones Latinas non jam ex suis illis voluminibus, sed ex viva peni memoriæ, ut hoc ita dicamus, ad scribendum æquè, atque ad loquendum, depromant.

Sed neque singularem ullam in recursum ejusmodi difficultatem, nimive oneris molestiam patientur: dummodo non promiscuè omnia ex libris illis suis ac fontibus labore proprio conquirenda eis relinquantur, sed ea duntaxat, quæ jam alias ex iisdem didicerint, atque imbiberint: cum præsertim prudentia & moderatione docentium ita præterea res attemperari possit, ut plures vel pauciores dictiones Latinas Magister in sua quisque classe, pro majore vel minore discipulorum capacitate ac profectu, vernaculis vocibus, ad componendum dictatis, admetiatur; necnon ut locos ipsos peculiare ac proprios liberaliter demonstret subinde, atque indicet, ex quibus voces, phrasésque Latinas, dictato themati consentaneas, mutuari possint.

sint, nullòque admodum negotio ad concinnandam scriptionem excerpere. Quòd si sic indulgeamus discipulis, ut Latinas pro compositionibus dictiones omnes ultro eis, ac veluti gratuito, subministremus; nullam sanè ij, vel exiguam collocabunt operam in verborum copia ex assignatis sibi fontibus comparanda, neque unquam ad latine loquendum & scribendum satis vocabulorum habebunt.

§. III.

Scriptionis componendæ ratio & forma.

JUvat hìc ex antiquo illo, eruditòque scripto de adjunctis litterarum humaniorum, quod Capite secundo §. . allegavimus, formam quandam, & rationem scriptionis componendæ, à Majoribus nostris, ac Præpositis, traditam, adducere in rem nostram, atque ad verbum transcribere: quam discipulis, ad componendum sese accingentibus, ob oculos ponamus. Itaque Num. XVI. ubi componentis officia minutè ac singillatim recensentur, hæc, quæ subijcimus, litterarum Alumno præcipiuntur, . *Ad scriptionem accessurus legat prius unam aut alteram Epistolam Ciceronis ex prælectis in schola, vel alijs faciliioribus ejusdem Ciceronis, Muræti, Bembi; ut ea lectione spiritus exciterur, & ingenio quada-*
dam

dam species Latinitatis imprimatur. 2. Sensum thematis, & modos loquendi prius bene intelligat, quam Latine reddat. 3. Cognito sensu, conetur eum prudenter, & fideliter, verbis proprijs & Latinis efferre, servatis numeris, personis, temporibus. 4. Vocabulis inventis, adhibeat Syntaxin, ut omnia disponat secundum regulas, & nihil hoc vel illo modo exprimat, cuius rationem dare nequeat. 5. Facta constructione, singulos periodos examinet, & consideret, num aliquid adhuc Latinius reddi possit ex prius à se lectis, auditis, relatis in adversaria, vel ex probatis libellis phrasum. 6. Antequam describat, resolvat denuo in suas constructiones totam scriptiorem, ut nihil in illa sit, quod defendere non possit. 7. Subjungatur examen de orthographia, de comatibus, de colis, cæterisque distinctionibus. Ita illud quidem scriptum. Quæ autem tertio, quarto, & quinto loco hic præcipiuntur, ut, qui componit, conetur ipsemet assignati sensum thematis verbis proprijs & Latinis efferre; ut hanc ipsam in rem vocabula inveniat; ut consideret, num aliquid adhuc Latinius reddi possit ex prius à se lectis, auditis, relatis in adversaria, vel ex probatis libellis phrasum: quæ, inquam, his locis tam affirmative præcipiuntur, quid amabò denotant aliud, ac designant, nisi quam hætenus dicebamus ineundam inscriptionibus rationem? Videlicet Latinas, quibus dictati thematis vocabula vernacula

la efferantur, dictiones non esse à Magistro ipso discipulis dictandas ultero universas; sed nonnullam eis illarum curam de industria relinquendam: ut ad ea, quæ prælecta fuerint, atque audita in schola, & scilicet ad certos suos Latinitatis fontes ac locos perpetuum quendam in compositione recursum habeant; ut ex illis maxime ipsimet idonea desumant ad componendum vocabula; ut Latina verba, quibus dictata vernacula exprimant, indidem conquirant ipsi, reperiantque. Supervacaneum certe futurum erat, hanc eis tam exquisitam de verborum inventionem, delectu, proprietate, bonâque Latinitate commendare curam & sollicitudinem, si verba ipsa jam inventa, jam delecta, jam propria, jam bene Latina, à Magistro dictante universa gratis acciperent. Præterea hoc quoque ex adductis colligimus locis, non esse discipulos ad fontes Latinitatis certos severe adeo, arctèque adstringendos, quin eis licitum, permissumque sit, ex alijs etiam subinde libris, qui quidem idonei, probatique sint (puta ex promptuarijs scilicet *libellis phrasisum*, quos nominatim scriptum illud exprimit, nec non ex dictionarijs probè Latinis, & libris alijs, quos doctorum hominum censura, ususque probaverit) Latinorum sibi vocabulorum, phrasiumque subsidia ad componendum accersere;

D

ferè;

sere : quanquam à Magistris dirigendi haud dubie , ducendique sunt ; ne forte in abusum , atque in periculum exorbitandi libertas illa & varietas librorum nimia degeneret. Sed & Scriptor ille Monacensis , qui , ut Capite quarto §. 3. narravimus , *Librum phrasium* anno 1623. edidit , hujusmodi morem atque usum , ut nimirum *Latinas* dictiones ad scriptionum themata componenda pueri ex idoneis sibi depromant libris , haud obscure insinuat in *Præfatione* ; ex qua relegi hinc quædam possunt , quæ eodem loco ad verbum transcripta exhibemus : ubi & prudenter ad extremum hoc monet : *Judicium in verbis , phrasibusque adhibendum ; & ex copia , qua usui esse debent , seligenda.* Verum , inquit , cum judicandi facultate plerumque careant adolescentes , manu ductione opus erit Magistri , vel periti.

§. IV.

Planiora ut plurimum in scriptionibus tradenda.

NEque est illud prætereundum , quod ad fructum è compositionibus capiendum constat esse pernecessarium , ut in tradendis scriptionum argumentis planior quidam , mitiorque adhibeatur stylus , & diversus scilicet ab eo , quem adhibere in thematis ejusmodi nonnulli amant , de qui-

quibus Capite secundo §. 3. sub finem dictum est. Nimirum omissis fere intricatiorum sententiarum ambagibus, & nodis; simplicior paululo; quæque magis ex usu sit, Latinæ constructionis ratio usurpanda erit: cujusmodi vel maxime illa est, quæ docetur Grammaticæ præceptionibus; quæque in bonis Authoribus; atque in Cicerone in primis; qui facile Princeps est; reperitur. Quod idem obnixè docentibus commendat Sacchinus noster loco superius (§. 2.) indicato; ubi hoc quoque opportune admonet: quæ difficilliora sunt; non continuo discentibus confestim ingenda esse; sed proponenda modicè; & Magistro usui magnam partem relinquenda: Cum enim; inquit; planioribus assueverint; difficiliora paulatim usus explanabit. Et paulo post rectè omnino prosequitur: Ergo *thematata* proponantur; quæ quasi sine salebra fluant: sint breves & expediti circuitus: una modo in singulis; aut altera; inseratur difficultas. Exhilaratur enim puer; cum bene scripsit; haud sanè animadvertens; promptumne; an abstrusum id fuerit; quod assecutus est: &c. Ac magis gaudeat Magister ipse; si planè; nitidèque scribere & loqui ex præscripto Syntaxeos adolescentes discant; quàm si nodos illos constructionum; unde nullum ipsis; vel exiguum certè; aliquando commodum futurum sit; feliciter quidem fortasse; ac

multo suo, minúsque utili demum labore expediant. Neque hoc etiam inoretur, quòd, ubi tricas hujusmodi prætermiserit, complures fortè discipulorum videat absque solœcismis ullis compositas afferre scriptiones. Quin hoc ipsum maximè optandum sibi, procurandumque existimet; nec æmuletur eos, qui datâ operâ difficultatibus farcire scribendi argumenta solent, ne, si faciliora dictent, solœcismos in scriptionibus nullos reperiant, ex quibus profectum discipulorum, & gradum, scilicet metiantur; quasi verò non alia suppetant, unde intelligi ac discerni commodè is possit. Certè hoc gloriæ dabitur scholæ, si non ij duntaxat, qui ingenio, judiciòque excellunt, sed & qui mediocri capacitæ sunt, satis emendatè plerumque scriptitent: id quod planiore illa, quam commendamus, dictandorum thematum ratione obtinebitur indubitanter, sic prorsus, ut nitidæ, castigatæque Latinitatis fructus non jam paucorum sit solummodo, quemadmodum vulgò contingit, sed quàm plurimorum. Cæterum, dum nodosiores sententiarum in thematis implicationes extra scholam eliminandas dicimus, nequaquam proscriptas volumus usitatas illas, atque ad genuinam Latinitatis formam effingendam pernecessarias Latini sensûs, cum vernaculo ubique conciliandi, conversiones

&

& quasi circuitiones, suis licet quandoque nodulis adstrictas paululum, atque implexas, quas illigare crebro in scriptiones consueverunt, qui in nostris maxime Gymnasijs docendi munere funguntur: quandoquidem hac potissimum arte Latinæ linguæ, à vernacula phrasi procul ut plurimum recedentis, proprietas insinuanda est, tyronibusque inculcanda. Restat modo, ut ad cætera, quæ in varijs exercitationibus sita sunt, industriarum genera progrediamur.

CAPUT VII.

QUENAM PRÆTEREA EXERCITATIONES POSSINT AD LATINI SERMONIS USUM EXPEDIENTIUM ADHIBERI.

OMnino præcipua proficiendi spes in Exercitationibus scholasticis reposita est: de quibus varia accuratè, minutèque præscribuntur passim in scholarum nostrarum Regulis. At nobis suffecerit, nonnulla obiter describere genera saltem earum, quæ ad propositum nostrum facere præcæteris videntur, non eò quidem, ut statò, jugique ordine, ac lege certa, suscipiantur in scholis universa (cùm neque occasio semper, neque facultas ad omnia

§2 De Lingua Latina Copia & Nitore.

suppetat) sed ut varietas quædam habeatur, liceatque alia ex aliis pro diverso discentium ingenio, conditione, progressu, in tempore ac loco usurpare. Quoniam verò, quas Capite quinto Exercitationes recensuimus, ea fere ad verba Latina discentibus inculcanda pertinent; hinc jam diversas alias ex ordine subjiciemus, quæ cum ad idem institutum, tum verò ad verborum usum, Latinique Sermonis exercitium, paulò ulterius provehendum referantur.

§. 1.

Exercitationes varia, dum scripta corriguntur.

UNa ex præcipuis exercendi tyrones, atque ad Latinitatis usum instituendi opportunitatibus ea est, cum scriptiones corriguntur publice in schola. Tunc enim per intervalla proponi à Magistro possunt variæ interrogationes de vocabulis & phrasibus præcipuis, compositionis argumento contentis, quæ ipsi debeant latine reddere confestim, aut, si Latine interrogatum à Magistro fuerit, vernacula efferre voce, atque interpretari: juveritque binos interdum, & binos, decretorijs quasi certaminibus, inter se committere, qui mutuis interrogandi, respondendique officijs, ad eas

eas ipsas , ex quibus compositio conflata est , voces , dictionúmque formulas , veluti ex provocatione recipiendas , lacerare sese invicem jubeantur. Sed & sententias quandoque integras , vernaculo sermone ab alijs propositas , ex iisdem vocibus ac dictionibus Latinas facient alij , aut contra sermone patrio , ubi propositæ latinè fuerint , interpretabuntur. Attentio sic quoque ad scriptiones emendandas , dum corriguntur , identidem excitabitur. Nec defunt scholarum Regulæ , quæ hujus rei mentionem diversè faciant. Et placet nonnullas earum nominatim adducere. Regula vigesima quarta ex ijs , quæ Professoribus inferiorum classium communes sunt , affirmatè hoc præcipit : *Exercitationes varias , dum scripta corrigit , pro scholagradu , modo hanc , modo illam imperet : nulla enim res magis adolescentiam industria , quam satietate , languescit.* Regula secunda Professorum supremæ , mediæ , & infimæ Grammaticæ præter alia hoc habet : *Scripta à Decurionibus collecta Præceptorum corrigit , varias interim , de quibus infra Regula quarta , discipulis exercitationes injungens.* Regula vero quarta , hic indicata , est hujusmodi. *Exercitationes tradenda discipulis , dum scripta corrigit , erunt exempli gratia , vernacula dictata , tum ad auctoris imitationem , tum ad Syntaxis præcepta , Latina facere , lectionem Cice-*

44 De Lingua Latina Copia & Nitore.

nianam ex Latino in vulgarem sermonem transferre, eandem latinè transcribere, inde phrasas elegantiores excipere, ex Grammatica præceptis recens explicatis dubitationes æmulis & locutiones proponendas depromere, dissolutos versus concinnare, aut conficere, græca describere, & alia generis ejusdem.

J. II.

Exercitatio circa Dogmata Christianæ Religionis.

ALia Exercitationis occasio est, cùm Feria sexta ex præcipuis Christianæ Religionis capitibus, latino sermone cum Germanica interpretatione pridem vulgatis, partem aliquam discipuli recitant, & propositas sibi ex ea quæstiones patrio deinde sermone exponunt. Quod ubi perfecerint, hoc eis præterea dari negotium poterit, ut ad singulas Magistri vel æmulorum interrogationes modò hæc, modò illa reddant ex libello vocabula, nominaque latina, earum videlicet rerum, quæ in eadem libelli parte, ex qua interrogati fuerint, exprimentur. Exempli causa ex iis, quæ ad illam quæstionem postremam pertinent: *Quæ hominis novissima dicuntur?* interrogati primò edicant, quonam vocabulo latino enunciare vernaculam istam oporteat vocem, *die letzte Ding des Menschen*: postea speciatim
has

has quoque latine reddent nuncupationes, *der Todt / das letzte Gericht / Die Hölle, das Himmelreich.* Et similiter fiet in aliis libelli partibus. Plurimum sane ad conciliandam verborum copiam hæc industria valebit; cum & libellus ille Petri Canisii sat concinna conscriptus Latinitate sit, vocesque rerum sacrarum quam plurimas præsentet, quæ nusquam profecto in Authoribus classicis antiquioribus reperiantur. Neque verò difficile admodum hoc adolescentibus negotium accidet; quando Latinarum dictionum omnium interpretationem vernaculam, alternis paginis in eodem libello ad verbum expressam, in promptu habent, ex qua & patria lingua responsiones varias solent recepto jam more expromere.

§. III.

Alia Exercitationes in scriptionibus.

MIrè quoque ad Latini sermonis facilitatem comparandam, faciet, si proprio subinde Marte componendum quidpiam latine adolescentibus injungatur, indicato solum, non dictato ad verbum argumento; velut epistola aliqua, historia brevis, narratiuncula, &c. pro qua compositione nullas omnino à Magistro accipiant dictiones latinas, præterquam quas ipsi

56 *De Lingua Latina Copia & Nitore.*

ipsi ægrè forsan reperturi, vel difficiliùs aliunde excerpturi viderentur. Librorum autem, unde sylvam sibi verborum colligant, subsidia liberaliùs eis tunc erunt subministranda. Hoc Scriptionis genus ingenti fructu nonnunquam referetur ad imitationem loci alicujus Ciceroniani, proximè vel aliàs explanati, jamque in exemplum propositi. De quo & Regula sexta Professoris supremæ Grammaticæ hæc habet: *Semel autem ferè singulis mensibus, aut domi loco quotidiana Scriptionis, aut in schola ad Magistratus creandos, postquam aliquantum profecerint, suo Marte conscribant, aliquo priùs epistolarum genere explicato, indicatisque Ciceronis epistolis, ad illud pertinentibus. &c.*

Rursus ad latine intelligendum, scribendum, & sermocinandum summopere profuerit, locum aliquem interdum Authoris Latini, puta Ciceronis, Pontani, vel alterius etiam Recentioris, qui idoneus, probatusque habeatur, præscribere, quem industria propria in sermonem patrium discipuli transferant, adhibito in subsidium Dictionario, nisi aliunde significata possint innotescere. Sic mirè infigitur animo Latinarum dictionum vis, varietas, & copia; eadèmq; operâ paulatim addiscitur concinna verborum collocatio, & exquisitus sententiarum contextus. Major porro existet fructus, si, quem sic trans-

tule-

tulerint locum , aliquantò post , cum Authoris verba jam fere ex memoria exciderint , in Latinum sermonem proprio Marte rursus ipsi convertant , suamque hanc cum Authoris loco compositionem conferant , ut , qua ratione Scriptio stylo Authoris concinnanda fuisset , intueantur. Neque utilitate vacabit vel transcribere duntaxat quidpiam ex probato Authore , quamvis ad interpretandum non veniatur. Sic certè Regula septima Professoris mediæ & infimæ Grammaticæ admonet , ut interdum discipuli aliquam Ciceronis brevem versionem , aut locutionem ex præscripto Syntaxis , &c. aut alia id genus subscribere (ordinariæ Scriptioni) jubeantur. Et Regula quarta omnium Grammaticæ Classium pro exercitatione illud proponit inter cætera , ut aliquam Ciceronianam lectionem ex Latino in patrium sermonem transferant , eandem latine transcribant , &c.

Atque ex his , quæ modò recitatæ sunt , Regulis alia insuper percommoda desumi potest exercitatio , quæ à provectioribus maxime , & qui facile absque solœcismis componunt , vel scripta celerius absolvunt , ingenti emolumento suscipiatur : si nimirum ordinariæ Scriptioni pro concertatione vel provocatione æmulorum interdum subscribant aliquid , suo Marte elaboratum ; puta si narratiunculam , vel epistolam , breviter

58 *De Lingua Latina Copia & Nitore,*
viter exaratam, subnectant; si brevem
Authoris interpretationem subjungant; si
dictatum thema variatis concinnatum
dictionibus repræsentent; si locum Au-
thoris illustriorem transcribant. &c.

S. IV.

*Exercitatio quadam narrandi, & inter-
pretandi.*

Nonnunquam Latinam narrationem
brevem, vel narrationis partem, vel
etiam solitariam tantum, abscissamque sen-
tentiam, Magister publicè pronuntiabit,
iis maxime, si fieri possit, contextam vo-
cibus, quas ex Nomenclatore nuper, vel
aliunde, discipuli didicerint. Eandem de-
inde unus ex discipulis à capite repetitam,
vulgari lingua interpretabitur, suggerente
interea Magistro, aut supplente æmulo,
siquid interpretantem præterierit. Tum
verò tertius eam ipsam latinè quoque, si
sciat, enarrare aggrediatur, corrigente,
ubi opus erit, vel suggerente quarto. Quod
si non sciat, domi tantisper de ea latinè
retexenda cogitare jubebitur, ac postridie
narrare. Ita sensim ad latinè loquendum
adolescentibus addetur animus, & habi-
litas nascetur; dummodo brevitæ ipsa,
& facilitate materiæ, principiò maxime,
exercitatio attemperetur. Et nonne hoc
idem

idem insinuatur in Regula quarta Academiae Grammaticorum? Quæ sic habet: *aliqui interdum, aut etiam omnes, parati veniant ad aliquod apophthegma breve, vel factum aliquod memoriter narrandum.* Addi autem hoc quoque potest, ut Magister brevem subinde fabellam, aut narratiunculam amœnorem, ex libro quopiam jucundioris argumenti, veluti ex Jacobi Pontani Bellariis, ex Phœdri vel Æsopi fabulis, &c. clara voce, articulataque prælegat, quæ novitate quadam sua, lepidove argumento, attentionem, & intelligendi cupiditatem videatur in discipulis excitatura: quam postea similiter alius atque alius modò interpretetur vernaculo sermone, modò latine, si fieri possit, repetat, vel etiam conscriptam proximè exhibeat,

S. V.

Exercitatio publica circa Nomenclaturas.

Quidsi ad publica illa Historiarum, quæ variis in Gymnasiis, introducto jam ritu, celebrantur, Disputationum exercitia per modicum temporis spatium, puta per dimidium horæ, adjungeretur etiam ex Nomenclatore, seu ex Vocabulorum Indice, Disputatio, in qua Discipulorum aliqui, ritè præparati, inter sese congregarentur, atque ab aliarum quoque

Clas.

Classium auditoribus, vel etiam Professoribus, multiplici, variâque exercitentur interrogatione? Ita quidem Præpositis nostris jam antehac visum est commendare scholarum Professoribus, & suadere (videlicet in sanctionibus illis litterariis, quas Capite quarto §. 2. memoravimus) ut in Classibus inferioribus ex Indiculo P. Francisci Pomey instituantur aliquoties Disputationes ad copiam verborum Latinorum comparandam: Plurimum etenim hæ quoque celebritates ad alacritatem & solertiam adolescentium extimulandam conferunt.

§. VI.

Exercitationes privata in colloctione.

ERunt item ex usu privata Magistrorum cum discipulis in tempore & loco colloquia, sive cum uno vel paucioribus seorsum, sive cum pluribus simul, aut cum universis: ubi diversarum rerum nomenclationes Latinæ primò ab eis exquirentur, & ignorantibus suggerentur; tum vero de iisdem rebus nonnulla etiam sermocinatio latine instituetur, & modo dicta quædam, vel facta, puerorum genio accommodata, proferentur in medium, modo appositis interrogationibus ora puerorum veluti pertentabuntur, atque ut latine identidem

tidem edicant quidpiam, seu enarrent, percontatione ipsa laceissentur.

Ut autem ad Latinas ejusmodi sermocinationes facilius, expeditiusque tyrones exerceantur, haud fuerit abs re, præcipuas quasdam loquendi formulas, quæ in sermonem familiarem crebrius veniunt, eis dictari: cujus generis sunt formulæ salutandi, bene precandi, gratulandi, gratias agendi, flagitandi, percontandi, deprecandi, excusandi, &c. necnon honorificè compellendi homines variæ conditionis, ac dignitatis. Estque hoc ipsum, quod Juventius noster suadet §. 1. de Exercitationibus, ubi latine loquendi usum Magistris commendans: *Neque, inquit, fuerit inutile, formulas aliquot proponere adolescentulis, quas in Lyceò; in congressu familiari, in ipso ludò usurpent.*

Et quid si Dialogum quoque Magister conscriberet, in quo de obvio aliquo rerum genere sermocinatio quædam una cum formulis modò indicatis, repræsentaretur; quam postea memoriæ commendatam bini & bini discipulorum, veluti familiari inter se congressu, exercerent? Equidem varia Dialogorum argumenta pertractat Jacobus Pontanus, eximio sanè stylo, ac nitidissima Latinitate. Verùm dictionis, quam adhibet, excellentia, exquisitaque illa, & studiosè concinnata, qua

qua passim utitur, orationis venustas, scriptioni potius meditatae, vel sermoni splendido, ac preparato, ad quem de industria ornamenta omnia conquiruntur, quam familiari atque extemporali colloquutioni, quae privatim, & pro re nata, subito instituitur, deservire videtur; cum neque in promptu esse facile possit adolescentibus, praesertim si derepente ad loquendum provocentur, neque etiam ab eruditis viris, in congressu quidem privato, soleat usurpari. Itaque dialogi cujusdam humilioris, quamquam bene utique Latini, exemplum, quo ad familiarem, obviūque Latini sermonis usum tyrones inducantur, cum loquendi formulis vulgò usitatis atque in quotidiana passim sermocinatione recurrentibus, hoc loco suggerimus.

§. VII.

Exercitationes obviae in Schola.

Quicquid loquuntur pueri in schola; quoad ejus facere possunt, latine dicere compellantur. Et quamvis in Classibus inferioribus, ubi exigua adhuc Latinitate imbuti sunt, patrio etiam sermone nonnulla proloqui subinde debeant; quae tamen obvia, vel faciliora sunt, quaeque identidem redeunt, ea latine proferre omnino jubeantur, suppeditatis interdum vocabulis, quibus indigebunt. Altioribus autem

autem in classibus Latinæ locutionis lex sancta erit, ac perpetua, à qua neminem ullum eximium esse Magister patietur. Ita quoque ex ijs Regulis, quæ ad omnes inferiorum Classium Professores communiter pertinent, decima octava præscribit: in qua hæc legimus. *Latine loquendi usus severè inprimis custodiatur, ijs scholis exceptis, in quibus discipuli Latine nesciunt, ita ut in omnibus, quæ ad scholam pertinent, nunquam liceat uti patrio sermone, notis etiam adscriptis, siqui neglexerint: eamque ob rem latine perpetuo Magister loquatur.*

Commoda exercitationis hujus occasio est, cum discipuli se excusant de erratis, veluti de absentia, de neglectu officij, de prætermisso scriptionis penso, &c. Ubi non audientur facile, nisi latine suam dixerint causam: in quo si hæreant, ad alteram subinde audientiam remittentur, ut secum tantisper excogitent, aut scripto concipiant idoneam locutionem.

Item quoties in pœnam peccantibus injungendum quidpiam operis fuerit, id ipsum ad Latinitatem exercendam refertur, designato aliquo scriptionis, vel alterius exercitationis genere ex ijs, quæ opportuna maxime videbuntur: cujusmodi esse possunt, quæ hoc Capite hætenus commemorata sunt. Quanquam pœnas omnes moderatas esse sanè oportet, neque cum delictis duntaxat, sed cum viribus etiam, ingeniis-que adolescentulorum commensas.

§. VIII.

Exercitationes Promiscuæ.

NUllam denique Magister , quæcun-
que se aliàs quoque offeret , opportu-
nitatem prætermittat , exercendi ad Lati-
nam locutionem pueros , & condocefa-
ciendi. Quin ansas consultò varias inda-
get , ac remotius etiam quandoque accer-
sat. Præterea industrias , quas huc refe-
rat , pro rerum , quæ occurrerint , varie-
tate alias atque alias comminiscatur. Exem-
pli gratia , mittat nonnunquam , qui pro
Festis incidentibus officia quædam gratu-
lationum Latino sermone persolvant Pa-
rentibus , Præpositis , Amicis , Scholarum
Professoribus , &c. Excogitet , quæ Pa-
rentibus , Majoribus , &c. per pueros jubeat
Latinis verbis renunciari : vocabulorum
autem nonnihil suppeditet , vel formulas
etiam nonnullas doceat , ut munus lega-
tionis obeant expeditius. Commoneat
secretò Parentes , Patresfamilias , Ami-
cos , &c. ut ipsimet puerorum domi La-
tinitatem periclitentur , laceessantque , in-
terrogando de illarum rerum , quas ex
Nomenclaturis didicerint , vocabulis La-
tinis , ac fortè ad mensam negando facul-
tatem cibi aut potûs sumendi prius , quàm
quod cupiunt , Latina voce petierint.
Provideat commodè , ut libellos quosdam
bene Latinos , atque ad pietatem , mo-
rûmque honestatem ingenerandam appo-
si-

fitos ; discipuli habeant. Plurimum quippe lectionis usus ad Latinitatem imbibendam proficit : atque ipsa lectitandi curiositate , majorique indies intelligendi facilitate , rapiuntur pueri , ampliusque identidem ad progressus in linguæ Latinæ studio faciendos excitantur. Plura verò , quæ ad res istiusmodi pertinent , sua Magistro prudentia , & scholastici muneris experientia suggeret.

Unum hoc addo , curandum esse , ut , quamvis non possint exercitationes omnes , quæ hactenus descriptæ sunt , perpetuo , stabilique ordine obiri , nonnullæ tamen peculiariter designentur ; quas certis , statisque temporibus Magister instituat. Maxime autem cavendum , ne forte multitudine ipsa exercitationum turbetur ordo scholæ , temporaque certis quæque functionibus litterarijs præfixa intervertantur : quippe quod incommodis , detrimentisque haud vacaret , & perinde foret , atque si , parerga ut concinnares , substantiam operis everteres. Quod si jugiter custodiatur ordo , ac conservetur , mirè omnia ad perfectum facient , & multò plura brevioribus temporum intervallis , quam alioquin longioribus , conficientur. Sed & rerum sibi ex ordine succedentium varietas ac vicissitudo difficulatē muneris , siqua uspiam esset , commitigabit plurimum , atque agendi tædium levabit.

CAPUT VIII.

QUÆDAM SINGULARITER OBSERVANDA IIS, QUI SCHOLAS INFERIORES MODERANTUR.

JUvat coronidis loco breviter excerpere præcipua quædam P. Francisci Sacchini documenta, quæ sparsim exarata habentur in ejusdem Scriptoris Parænesi ad Magistros Scholarum inferiorum, suntque ejusmodi, quæ, quod hoc Opusculo toto tractavimus, negotium litterarium porro possint maximopere promovere. Est enim illa (quod legenti cuique perspicuum esse potest) lucubratio insignis, & quam plurima eruditè admodum edisserit, quæ non modò ad tradendas ritè litteras, verùm etiam ad mores puerorum informandos, atque ad virtutis, pietatisque studia incendenda, mirificè conducunt. Omissis autem cæteris omnibus, pauca ex ijs duntaxat carptim delibabimus, quæ ad nostrum illud de latinitate provehenda institutum peculiariter spectant. Sic igitur ea habent.

1. Alacritatem puerorum ad discendum de industria identidem excitet Magister, ac non modò illud procuret, ut patienter disciplinam, verùm etiam, ut libenter excipiant. Conciliabit autem facile studijs, quos primum sibi conciliârit. Det itaque operam, illorum erga se observantiam ut sapienter colligat, & continenter nutriat.

2. Haud sanè quicquam providendum est vigilantius Præceptori, quàm ne aut per asperitatem odio sit, aut nimia remissione contemptui.

3. Proderit æmulationem inter condiscipulos exfuscitare, & alere. Vincentibus Magister gratuletur; succumbentium doleat vicem. Sed & hos sperare mox victoriam jubeat: illos verò, ut sibi caveant, moneat: adversarios enim haud dubiè irritatos, improspere pugna connisuros, ut notam aboleant. Induat certantium animos: utrique parti studeat: pro utraque laborare se, vigilare, sollicitum esse præferat.

4. Ut pudor maxime ætatem illam continet, ita cavendum est, nequis eum sive in litteraria concertatione, sive in morum cultura, profliget. Ergo de nemine ostendenda est mala opinio, multoque minùs desperatio. Tum enim, cum se opinionem perdidisse vident, ac pro desperatis haberi, desperant & ipsi sese, perfricant frontem, & conatum ad meliora cum pudore prorsus abijciunt.

5. Modus verò docendi quoniam is est optimus, qui in *Ratione studiorum* (puta in Professorum Regulis) unicuique classi præscribitur, operam dabit Magister, ut eam semper intueatur, nullaue in re, quoad fieri possit, ab ea veluti forma, ne latum quidem unguem, recedat, pro certo confidens, (quandoquidem hùc obedientix res agitur) facturum Deum.

ut succedat illa via felicius, quam si quam suo ipsemet Marte repererit.

6. Interest etiam à primis initijs præcavere, necui errori, nève locutioni barbaræ, incultæque pueri assuescant. Non est quidem super scholæ gradum quicquam tentandum; sed tamen est providendum, ut, quicquid tum ediscunt, puræ sit, candidæque Latinitatis.

7. Errorem existimo, statim initio spinosiores quasdam Grammaticæ difficultates inculcare; itémque longitudine periodorum, pendente diu sententia, implicandis nodis inhærere. Cum enim planioribus insueverint, difficiliora paulatim usus explanabit. Quin & capacior subinde mens, ac firmitus cum ætate iudicium, quod alio monstrante perægrè unquam percepisset, per sese non raro intelliget.

8. Scripta sedulò Præceptor recognoscat. At quoniam in schola frequenti raro fieri potest, ut singulis diebus ad censuram veniant, quæ singuli elaborârunt; conandum certè erit, ut veniant quàm frequentissimè. Et juverit subinde partem inter æmulos invicem iudicandam distribuere, partem doctissimis quibusque ex omni numero tradere, ut cætera secum Magister domi inspiciat, & consuetis notet signis. efficiendum autem erit, ut singulis minimum hebdomadis ipsemet coràm Præceptor uniuscujusque thema recognoscat, ordinem sibi tantummodo notum observans.

9. Sed nihil æquè conducet, atque publica recognitio, quæ in *studiorum Ratio- ne* præscribitur, deterrimarum aliquot *scriptionum*, & optimarum; si rectè, quotidieque peragatur. Forma autem utilissima est talis. Statim ut Magister primam, clara voce legendam, in manus sumet, simul efficiet, ut exempla quisque proferant sua, & sibi proponant; calamum prehendant; studiosèque, quod ipse clarè prælegit, taciti sublegant: ipse autem lentè singula, & particulatim pronuntiabit: errata nunc ultrò ostendet; nunc jubebit vel ab autore, vel ab æmulo, vel ab alio quocunque, nec opinante, agnosci: mox emendationem suggeret; protinùsque omnia, prout opus cuique fuerit, in suum quemque jubebit exemplum referre: quod ubi in una, alterâve *scriptione* curatum fuerit, in reliquis licebit, ubi quid vitij occurreret, ab ipsismet pueris, maximèque ab ijs, quorum incuria suspecta erit, correctionem exigere: sic ut improvisa interrogatio cunctis ad attendendum sit stimulus. Ita fiet, ut nihilo minùs proficiant, quàm si singulorum perlecta singulis diebus, & correctæ themata essent.

10. Velim autem magnopere incitari pueros, ut in litteris quoque ipsis, rectè, venustèque formandis curam adhibeant; tum quia multum interest, consuescere eos, quicquid agant, studiosè ac bene

agere : tum quia concinna scriptura ingentes revera , & plurimos habet usus , ac potissimum tres : claritatem , vim , voluptatem : ut sententia facile intelligatur ; & acrius infigatur animo ; nec defatiget lectio , sed oblectet.

11. Vix est , ubi perinde bene mereri de puerorum institutione possumus (quod quidem ad litteras pertinet) atque exercenda eorum memoria. Qua in re nequaquam sic parcendum imbecillitati teneræ ætatis , quin , quam mollissime poterit , inexorabiliter tamen , tot , tantisque vel reluctans mactetur bonis , quot , quantaque inesse in illa exercitatione cernuntur. Quotidiana exigantur pensa severe : non secus hebdomadaria : menstrua quoque demum & annua. Proderit autem , memoriæ identidem laudes celebrare , & opportunitates ostendere : id demum videri nos scire ; id nostrum esse , quod teneamus : quod nec possit excidere , nec eripi : nec à membrana repeti oporteat : sed nobiscum ubique sit , ubique sit promptum ; vivam esse , & sequacem bibliothecam , quæ & nunquam nos deserat , & in tenebris quoque legatur.

12. Diligenter exigat Præceptor disciplinam scholasticam , & Regularum custodiam ; itemque litteraria pensa. Et verò assiduis discipulos pensis occupatos detineat , nequid otij nec in schola , nec domi supersit. Nihil pestilentius puero est

cessatione & otio : quod cùm omnibus sit omnium malorum origo , multò magis est pueris. Onerandi sunt ergo , sed leniter & amanter , non austerè ac duriter : ut durare sub fasce & possint , & velint. Ceterùm parvulorum animos, qui aptè capere , & tractare sapienter sciat , potius assequetur , ut majora expetant sibi injungi opera , quàm ut fatigentur injunctis.

Demum hæc omnia ut & promptius Magister præstet , & accuratius exequatur , gravitatem sui muneris , egregiasque opportunitates ad emolumenta maxima Orbis Christiano facienda assiduè animo verset. Statuat ab se pendere totius rei Christianæ privatim ac publicè statum : idque sibi identidem , quod insignis quidam Præceptor faciebat , ingeminet. *Puerilis institutio mundi renovatio est : hac Gymnasia DEI castra sunt : hic bonorum omnium semina latent. Video solum , fundamentumque reipublicæ , quod multi non vident interpositu*

terra. P. Joan. Bonifac.

Lib. Epistol.

O. A. M. D. G.

MAG 2013087

